

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

11de Jaargang, nr. 6

15 november 1982

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris
Voorzitter : G. Hebbelynck
Onder-Voorzitter : H. Collumbien
Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent
Penningmeester : A. Verbeke
Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent
Postrekening : 000-105.04.73-60 – Heemkundige en Historische Kring
Gent, Koggestraat 14, 9000 Gent
Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

Filips Van Artevelde	283
De Volkstelling van 1880	294
Kozakken te Gent	296
Inventaire Archéologique : De Grafzerk van Huybrecht Van Eyck	310
Justus Billet, Politiemeester van Gent	312
Onze Gentse Keukenrubriek	321
Puzzel 1982	324
Vraag en Antwoord	329
Steunfonds 1982	330

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen of feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent.
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

AAN ONZE LEDEN

Met dit nummer eindigt de 11e Jaargang van 'Ghendtsche Tydinghen'. De 6 nummers, samen ingebonden, zullen een dik geïllustreerd boek vormen, uitpuilend van Gentse wetenswaardigheden.

En dat voor 250 fr. ! 't Is niet te geloven. Wie doet beter ?

Maar... het papier wordt steeds duurder, de drukkerskosten volgen de algemene tendens, portkosten zijn gevoelig gestegen, de devaluatie heeft onze 250 fr. van verleden jaar herleid tot 228 fr. en als wij rekening houden met de onafgebroken inflatie schiet daar geen 200 fr. meer van over. U hebt waarschijnlijk geconcludeerd, beste lezer, dat bovenstaande regels een inleiding waren tot de pijnlijke mededeling dat een zeer gerechtvaardigde en onafwendbare verhoging van het lidgeld niet meer vermeden kon worden. Niet ?

Wel, ge moogt terug glimlachen, daar komt niets van. De Raad van Beheer van de 'Heemkundige en Historische King Gent' heeft besloten een mirakel te produceren. Het lidgeld voor 1983 blijft ONGEWIJZIGD ! Nog steeds 250 fr.

Denk nu maar niet dat gij voor uw geld minder gaat krijgen, de jaargang 1983 belooft uiterst interessant te worden. En daar houdt het nog niet mee op. U ontvangt van ons — volledig gratis — een prachtig werkinstrument. Ons lid de Heer J. Bombay heeft volledig belangloos en om u te dienen, vele, vele uren van zijn vrije tijd opgeofferd om een Overzicht op te stellen van 10 Jaar Werking van onze Kring + een Register op de jaargangen van 'Gh. T.' van I tot en met X.

Gedaan met het lang en soms vruchteloos zoeken om een artikel terug te vinden (of een foto) waarvan uw wist dat het destijds verschenen was. Maar hoelang was dat nu ook weer geleden : 3 jaar, 5 of 7 misschien... ? Enkele seconden bladeren in onze Index en u vindt het zò terug.

En er komt nog meer, maar wij gaan niet alles verklappen.

In 1983 wacht onze leden een aangename verrassing : een cadeau'tje dat op een slag het lidgeld zal doen terugwinnen. Vanzelfsprekend, uitsluitend voor dezen die hun lidgeld betaald hebben. (Wat zoudt ge willen ?) Voor dit alles vragen wij slechts één enkele wederdienst : Betaal NU uw lidgeld voor 1983. Aangezien u hierbijgevoegd een stortings/overschrijvingsbulletin vindt zijn alle goede excuses om niet direct te betalen uitgesloten. Blijven enkel nog de slechte over. Voor dezen die gebruik zouden willen maken van deze laatste, één zekerheid : Vergeet het Nr. 2 maar (en al de volgende).

Een belangrijke mededeling voor dezen die er op rekenden dat een bestuurslid wel eens zou langslopen om het lidgeld te innen : Sorry ! Gaat niet door, die tijd is voorbij.

Met onze beste dank voor uw medewerking en voor het zo laag mogelijk houden van onze kosten.

Filips Van Artevelde

Op 27 november zal het precies 600 jaar geleden zijn dat Filips Van Artevelde en 20.000 Gentenaars het leven lieten op het slagveld van West-Rozebeke.

Eens dood, worden vele mensen, vooral regeerders, staatsmannen en militaire leiders, grote helden waarop niets aan te merken valt omdat zij niets anders bezaten dan grote kwaliteiten. En het zijn natuurlijk de historische romans niet met hun zwart-wit-figuren die ons veel wijzer kunnen maken.

Was Filips Van Artevelde een van die onberispelijke helden waarvan Gent er zo veel gekend heeft (naar men beweert althans) ?

Het gezond verstand spoort ons aan tot een tikkeltje sceptiscisme. Om de historische waarheid wat beter te benaderen zou een demystificatie waarschijnlijk niet misplaatst zijn. Maar wie zal zich gelasten met dit werkje ?

Wel, het is al gebeurd. In een artikelenreeks, verschenen in 1975, richtte onze betreurde vriend Pierre Kluyskens de schijnwerper op de figuur van Filips Van Artevelde.

Met de vriendelijke toelating van de familie laten wij hier zijn bedenkingen volgen :

De politiek is de gevaarlijkste ziekte die iemand bij de keel kan grijpen, veel gevaarlijker dan de A-, B- of C-griep samen. Wie er eens door besmet geraakte, zal er nog moeilijk van genezen en wat erger is, de kwaal is in menig geval erfelijk.

Iemand als Filips van Artevelde had de politiek als de zwarte pest moeten schuwen : hetgeen hij gezien, gehoord en meegemaakt had, zou hem tot de allerlaatste dag van zijn leven tegen de politiek en haar in zijn tijd verraderlijke sekwellen van militaire carrière immuun hebben moeten maken. Hij was vijf jaar oud toen zijn vader op 17 juli 1345 op beestachtige wijze door Geeraard Denijs werd afgemaakt en na de moord moest hij als kind maandenlang leven als opgejaagd wild, vooraleer, waarschijnlijk heimelijk, met de schrik op het lijf naar Engeland te kunnen vluchten. Hij had ondervonden op welke schandalige manier zijn familie werd belast : dergelijke ervaring had hem een onfeilbare inspuiting tegen het virus van de politiek en van het geweld moeten worden. Maar ja, het had al zo diep wortel geschoten dat wanneer het voor de zoveelste maal ellendig slecht ging in Gent en men de naam Artevelde op alle stadspleinen ging skanderen, Filips, zoon van Jacob, de gewezen hoofdman en neef van Jan de gewezen schepen, aan de roep van de politiek niet kon weerstaan en op het verzoek van zijn stadsgenoten inging, hetgeen hem fataal zou worden.

De geschiedenis vertelt dat hij tot dan toe zijn dagen rustig had doorgebracht in zijn woning aan de Schelde en dat hij een verwoede hengelaar was.

De dag dat hij zijn hengel voor een rapier wisselde, tekende hij zijn doodvonnis : roem zou hij niet oogsten en uiteindelijk zou zijn kortstondige militaire loopbaan eindigen met nederlaag en dood op het slagveld. Het nageslacht heeft zijn vader, de 'Wijze Man', figuurlijk en letterlijk op een voetstuk verheven, maar heeft de naam van de zoon vergeten, terwijl zijn tijdgenoten hem met de bijnaam 'de lodder' moreel door het slijk hebben getrokken.

Een standbeeld heeft hij zeker niet verdiend, doch hoon en misprijzen zijn hem en zijn nagedachtenis een onrechtvaardig lot en oordeel geworden.

*
* *

Sociologen, psychologen indien niet psychiaters zouden de dag van vandaag de beslissing van Filips van Artevelde het politiek roer in handen te nemen, uitleggen of trachten uit te leggen als een reactie tegen, een nasleep van zijn ongelukkige jeugd, een soort coup de tête, een afreageren van complexen en noem maar verder op. De werkelijkheid is integendeel dat Filips na een zeer bewogen en ongelukkige jeugd, die hem in elk geval een tijdlang zal getraumatiseerd hebben, een bourgeois-evenwicht terug had gevonden, zich het leven niet buitenmatig zuur maakte en ook wel eens, misschien meer dan het betaamde voor een eerlijke en heerlijke echtgenoot, de bloempjes buitenzette.

Hij had dus een dikke laag zand gestrooid over het tragisch einde van zijn vader, over zijn eigen moeilijke jeugd en over zijn ontgoocheling zijn moeder, zo gauw zij haar donkere rouwklederen over de haag had geworpen, een nieuw, niet al te gedesinteresseerd huwelijk te zien aangaan.

Hij was dus een nogal normale poorter van de Gentse stede geworden die niemand in de weg liep en zich door niemand op de tenen liet trappen.

Het enige dat in hem nog voort bleef woekeren, was het gevaarlijke virus van de politieke ambitie en loopbaan die in de troebele XIVe eeuw niet met de ganzepen doch met dolk, rapier of zwaard werd 'geschreven'.

Hij was het kakenestje van de drie zonen van Jacob : Jacob II was 15 en Jan 17 jaar ouder dan Filips zodat de ziekte hen dan ook ettelijke tijd vroeger aantastte : omdat zij hun tong niet dichtgegrendeld hielden in hun mond, ook geen blad voor deze mond hadden genomen en integendeel openlijk tegen de nieuwe 'gevestigde orde' in Gent waren opgekomen, werden Jacob en Jan enkele jaren na vaders dood veroordeeld tot 50 jaar ballingschap 'wegens meuten ende ballinghen te sustineren', zodat zij zonder boe noch ba te mogen zeggen, de toenmalige Ostend-Dover namen en aan het koninklijk paleis van Edward III gingen aankloppen.

Vijftig jaar : te lang als straf vanwege politici en machthebbers die gewoonlijk met een ander telraam dan dat van de scholieren rekenen, zodat na 10 jaren ballingschap, Jacob en Jan in 1360 hun haardstede mochten vervoegen waar Jan in 1365 overleed terwijl Jacob zoon in februari 1371 door Wouter de Mey werd vermoord.

Filips, die op 18 juli 1340 werd geboren, was op dat ogenblik dertig jaar oud en nog nooit was zijn naam in Gent vernoemd geworden, want blijkbaar had hij zich geheel afzijdig gehouden van de politieke intriges die zijn broers zoveel last, ballingschap en boeten hadden berokkend en die voor een hunner met een tragische dood werden besloten.

Deze moord op zijn broeder, een kwart eeuw na deze op zijn vader, had Filips definitief van elk politieke optreden, carrière of ambitie moeten doen afzien. En inderdaad in de volgende tien jaren bleef hij, althans in het openbaar leven, zo stil als een muis. Wat had hij ten andere kunnen vertellen, welke lauweren had hij nog kunnen oogsten na de imponerende loopbaan van zijn vader ? Artevelde was een naam die nooit een tweede roemrijke voor naam had kunnen dulden. Na Jacob konden nog enkele epigonen opdagen. Zij waren van te voren verpletterd door de schitterende loopbaan van de Wijze Man.

*
* *

De geschiedschrijvers zijn dan ook niet mild, niet eens rechtvaardig geweest voor Filips van Artevelde. Voor de enen was hij een zwakkeling, voor anderen een fils à papa, een avonturier, een arrivist en zelfs een losbandige vlegel. Voor Steyaert was hij een treffelijke poorter zoals 99 t.h. van de Gentenaren het te allen tijde zijn geweest : 'In de Nieuwstraat tegenover de Bagattenstraat, schrijft hij, woonde de beroemde Philips van Artevelde die bijna zijn geheel leven ambteloos en vreedzaam doorbragt, hier dikwijls den tijd sleet met achter uit eene venster van zijn huis in de Schelde met de angelroede te visschen...'

Een doorbrave burger, een hengelaar zoals Vlaanderen er nog duizenden telt, doch het beeld lijkt toch wat vertekend want in andere documenten krijgt diezelfde Filips de bijnaam de Loddere of Lollaert. Welnu, wie dat op zijn naamkaartje kreeg, maakte gewoonlijk niet deel uit van de Kongregatie van de lievelingskinderen van Maria.

Een loddier, schrijft Fris, die heel wat archieven heeft doorpriemd, 'C'est proprement le séducteur, le paillard de bas étage, le saligaud'. In het Gents Woordenboek kunt u wellicht nog een paar synoniemen ervoor op de kop tikken.

Mensen, die hem geheel zwart en vuil voor het nageslacht wilden krijgen, en dat was o.a. het geval met de Franse kroniekschrijver Froissart die krampen in de buik kreeg wanneer hij de naam Artevelde hoorde uitspreken, hebben beweerd dat hij de nacht voor de beslissende veldslag voor

de Gentenaren in zijn tent doorbracht in een zeer aangenaam vrouwelijk gezelschap, hetgeen natuurlijk niet van aard is om bij het krieken van de dag fit en paraat te zijn voor ernstige man-aan-man-gevechten !

Beide portretten zijn beslist vertekend doch het moet zijn dat het bloed der Arteveldes in hem voort bleef koken, een bloed dat hem op een bepaald ogenblik, wanneer men zijn naam uitsprak, naar het hoofd sloeg.

*
* *

Toen inderdaad in 1381 de wind andermaal voor de Gentenaren uit de verkeerde hoek waaide en zij tevergeefs kaarsen voor alle patroon- en beschermheiligen hadden aangestoken, bleef hen nog enkel de mogelijkheid over de naam Artevelde luidop door de straten te laten weergalmen tot vlak bij de woning van Jacobs jongste telg, de veertigjarige Filips die een koningin van Engeland eens ten doop had gedragen; en de dag dat Filips het bedwelmend geroep hoorde, werd hij ineens de vechterszoon van Jacob, de man die zijn leven veil zou hebben voor zijn geboortestad.

*
* *

Vader en zoon Artevelde zijn lastige klanten voor de moderne geschiedschrijvers. Hun persoonlijkheid is zo complex, de tijdsdokumenten zijn zo schaars en onvolledig en ook het beeld van hun optreden en beleid werd door hun politieke tegenstrevers en eeuwenlang door kroniekschrijvers en halfgare historici zodanig vertekend en toegetakeld dat het tegenwoordig uiterst moeilijk is geworden de exakte waarheid te achterhalen. Moesten wij over voldoende oorspronkelijke bronnen en onpartijdige oordelen en gegevens beschikken, de figuur van Jacob van Artevelde zou wellicht een tikje minder sympatiek en volks, minder democratisch voorkomen en de figuur van zijn zoon Filips zou wel iets minder antipatie wekkend, in elk geval minder bezwadderd, het nageslacht hebben bereikt. Maar ja, de grote Jacob werd laffelijk vermoord toen hij nog in volle politieke glorie prijkte, terwijl Filips, 'vaders zoon' roemloos sneuvelde in een beslissende veldslag die op een vernederende nederlaag voor de Gentenaren afliep en dat heeft men hem nooit willen vergeven.

Het lag dan ook voor de hand dat men in de volgende jaren van de overwonnen kapitein een niet al te gure personage maakte, want de massa schuift toch zo graag de verantwoordelijkheid voor haar eigen fouten in andermans schoenen. Een strateeg en een politiker mogen nooit het onderspit delven, want meteen delven zij hun eigen graf !

*
* *

Als background van de 'regering' van Jacob van Artevelde hebben wij de economische toestand, die de politiek van de hoofzman zou oriënteren. De politiek, het brutaal optreden van Filips Van Artevelde staan integendeel volledig in het teken van de sociale beroerten en van de rivaliteit

Zò zou Filips Van Artevelde er kunnen uitgezien hebben.
Hoeveel Gentenaars hebben dit beeld al eens bekeken ?
Het prijkt in de nis van het huis dat in 1902 gebouwd werd op de hoek van de Borluutstraat
en de Hoogpoort, naar ontwerp van architect J. Semeij. (Foto Stadsarchief Gent).

Gent-Brugge, aangewakkerd door de politiek en de keus van graaf Lodewijk van Male, op het cruciaal ogenblik vriend en beschermer van de Bruggelingen, vijand van Gent, althans van de aan het bewind zijnde partij in de stad. In Gent zelf aasden de volders, die op 2 mei 1345, de Kwade Maendag, door hun tegenstrevers en aartsvijanden de wevers letterlijk werden uitgemeord en uitgerooid op de Vrijdagmarkt en elk zeggenschap hadden verloren, op weerwraak. Men dacht ze indien niet voor immer dan toch voor enkele decennia uitgeschakeld doch toen in november 1348 Lodewijk van Male de Vrede van Duinkerke met Edward III onder tekende, gooiden een aantal Vlaamse steden, die niet graag idealisme met realisme lieten rijmen, het roer volledig om, dwz. dat zij de stads-poorten wagenwijd openzetten voor de piepjonge en ambitieuze graaf. Ook in Gent steekt de oppositie kop boven water en zij is biezonder sterk en aktief, want de rijke poorters, de vleeshouwers en visverkopers, die steeds graag de konservatieve klok luidden, de schippers, die toch ook iets vertegenwoordigden, en de overgebleven volders, die niet anders konden dan de oppositie te steunen, kozen partij voor Lodewijk van Male en gingen te Deinze de knieval doen, iets dat hen niet meer kostte dan 150 gijzelaars liefst uit het vijandig kamp, die men hem dan ook met een say cheese-glimlach uitleverde.

De tot dan toe almachtige wevers voelen het tij keren, lopen op 13 januari 1349 te wapen op de Vrijdagmarkt, waar zij enkele jaren tevoren de volders in de pan hebben gehakt. Zij staan onder bevel van Geraard Denijs, de man die Jacob van Artevelde met een bijlslag naar Sint-Pieter heeft gestuurd.

Loontje komt echter om zijn boontjes. 13 is een ongeluksdag : de wevers worden verslagen, uitgemeord, hun lijken, waaronder dat van Denijs, met honderden, in de Leie geworpen. Hetgeen van de nering aan de afslachting kan ontkomen dook onder of week uit naar Engeland.

De slachtoffers van de Kwade Maendag hadden bloedig weerwraak genomen in de Goede Disendach.

Volders, kleine ambachten en patriciërs delen de macht en zullen tien jaar lang stevig het roer in handen houden.

De verslagen wevers ondergaan alle plagerijen, onrechtvaardigheden en vernederingen : het vae victis was in de brutale XIVE eeuw nog een droevige werkelijkheid : zij mochten niet eens van stiel veranderen, mochten nooit samenkomen : wie er drie in gesprek aantrof had het recht hun bovenste kleren af te rukken en ze voor zich te houden. Het was sociaal en ekonomisch een onmogelijke toestand en vroeg of laat zou hij uitmonden op een wanhopige opstand van de verdrukten. De wevers waren immers in het verleden niet enkel vier maal zo talrijk geweest als de volders, ook kwalitatief stonden zij een paar sporten hoger. De volders waren doodgewone arbeiders, de wevers bekwame ambachtslieden, en zonder wol kon

Gent niet leven.

Het Bewind mocht rekenen op Lodewijk van Male en aldus kon in 1353 een poging tot opstand in de kiem worden gesmoord : vier jaar lang zou de repressie nog harder worden voor de wevers, doch op 12 juli 1359 ontstaat een nieuw oproer van de Weverie die de beslissende set wint, al haar rechten en voorrechten terugwint, opnieuw haar intrede doet in het stadsbestuur, er weldra de plak zwaait, de volders verdringt en zo onmeedogend verdrukt dat zij nooit meer enig politiek zeggenschap zullen verkrijgen.

De stad hernieuwt, onder impuls van de almachtige wevers, het bondgenootschap met Engeland, verzoent zich met graaf Lodewijk van Male die de weverie, wellicht tegen zijn zin in, omdat zij de toenmalige democratische partij was, een aantal gunsten verleent.

De 'entente cordiale' zal bijna twintig jaar duren en Gent kent dankzij de lakennijverheid een geweldige bloeiperiode.

Doch de liefde van de wevers voor de graaf was zeer baatzuchtig en wanneer deze laatste, die centen broodnodig had, in 1379 aan de Bruggelingen het recht verkoopt om hun stad rechtstreeks langs een kanaal met de Leie te verbinden, hetgeen automatisch een einde had gesteld aan het Gents stapelrecht op het graan van Artesië afkomstig, veranderde de Gentse liefde plots in haat voor de graaf en voor de Bruggelingen en brak een burgeroorlog los in Vlaanderen, met hoogten en laagten, overwinningen en nederlagen, bestanden en verdragen waarbij iedereen beloofde en loog; doch na vreselijke, onmenselijke aanvallen, invallen, moorden en represailles, schaart gans Vlaanderen zich op uitzondering van Gent na, onder de banier van de graaf, die Gent inmiddels door het opzettelijk onder water zetten van alle omliggende dorpen veilig en safe gesteld, komt belegeren.

De Gentenaren, die op knappe strategen als Jan Yoens, Frans Ackerman en Pieter Van den Bossche mogen rekenen, verrichten wonderen van moed zodat Lodewijk van Male na tweemaal de stad te hebben belegerd, telkens onverrichterzake moet afdruipe.

De haatgevoelens in beide kampen zijn afschuwelijk : wanneer de Gentenaren vernemen dat een van hun dekens gesneuveld is te Nevele, massakreren zij beestachtig, met hamerslagen, 26 gevangenen op de Vrijdagmarkt, doch wanneer de graaf na een nieuwe mislukte aanval op Gent, de stad omsingelt in de overtuiging de uitgehongerde bevolking tot kapitulatie te bedwingen, maakt de wanhoop zich van haar inwoners meester. Boudewijn Van der Loren mag nog op dat ogenblik de Gentse stede vergelijken met een door een boosaardige prins onschuldig vervolgte maagd, deze dichterlijke bevlieging kan de honger van de bevolking niet stillen.

Op dat beslissend ogenblik roept Pieter Van den Bossche, die zijn beste

pijlen nutteloos heeft verschoten, het volk van Gent samen op de Vrijdagmarkt. In een opwelling van vaderlandsliefde en ook van wanhoop zou hij aan de glorietijd van Jacob van Artevelde hebben herinnerd. 'Hadden wij hem nog in ons midden', jammerde het volk, 'maar, aldus de nogal romantische versie, hij heeft een zoon nagelaten', huilt Van den Bossche boven het gejamk van het volk, 'laat ons zijn raad en hulp inroepen'.

Zo gezegd zo gedaan. Het volk ijldde naar zijn woning aan de Schelde, trof hem niet thuis aan doch wel in een 'stove', een toenmalige sauna met geen al te beste faam, bracht hem naar het Thoochuus waar hij op 24 januari 1382 met vier andere zgh. personaliteiten, die nooit meer dan een figurantenrol zouden spelen, aan het hoofd wordt geplaatst van de belegerde en uitgehongerde stad.

Of het werkelijk zo is gegaan, of het Gentse volk als één man rende naar de woonst van Jacobs zoon, kan men betwijfelen. Wellicht was Filips niet zo afzijdig gebleven van de politiek als men het ons wijs heeft willen maken, heeft hij niet gans zijn tijd al vissend in de Schelde bij zijn woning, of al vissend in troebel water in stoven en sauna's doorgebracht, maar had hij handig zijn aktieplan gesmeed. Iemand die een dolce farnienteleven leidde, geen enkele politieke ambitie meer koesterde, zou nooit zo vermetel zijn geweest zelfmoord te plegen door een onmogelijke politieke en militaire opdracht te aanvaarden.

Filips ging op het voorstel in omdat hij een Artevelde was, ambitieus, verbeterd, roemdronken, doch hij was qua hoedanigheden noch een politiker noch een strateeg en hij zou zijn hoogmoed met de dood moeten bekopen.

*
* *

In de bloeddorstige, meedogenloze XIVe eeuw, — een tijdperk dat heel wat jonge Afrikaanse volkeren op de weg naar hun geestelijke en politieke ontvoogding thans kennen — was er in West-Europa en meer bepaaldelijk in Vlaanderen, dat steeds op zijn quivive was, slechts één manier om sukses, achting en roem te oogsten : vechten, met of zonder hoofdletter, d.w.z. met open vizier, in hinderlaag, op het slagveld of in een stikdonkere nacht, in elk geval vechten tot de overwinning, de nederlaag of de dood !

In dat geweldig epos, nog te weinig bekend en belicht, van het graafschap Vlaanderen, heeft Gent het laken fors naar zich toegetrokken en op gebied van hardnekkigheid, vechtlust en haatgevoelens het leeuwedeel voor zich genomen.

Het is wellicht aan de herinnering aan deze periode van hartstocht, bloed, verzet en moord dat Gent en de Gentenaren hun reputatie van keikoppige vechtersbazen te danken hebben; en indien zij — althans de echte

Gentenaren — heden ten dage nog iets over hebben gehouden van de voorvaderlijke onverzettelijkheid, wils- en zielskracht, die de andere Vlamingen niet kunnen verkroppen, is het omdat de Gentenaren van de wieg tot het graf in de herinnering aan de heroïsche tijden van de stad blijven leven en er zich heerlijk om verlekken.

Over Yoens, Van den Bossche en Ackerman, mensen die wisten wat zij wilden, die het goed meenden met hun stad en er zelfs hun leven veil voor hadden, zullen wij het in een volgende bijdrage hebben.

Vandaag keren wij nog even terug tot de enigmatische Filips van Artevelde, naar keus 'Lippe de Loddere', zoals oude kroniekschrijvers het hebben beweerd, een 'fils à papa' of een legendarische figuur reeds van te voren door het nageslacht van zijn voetstuk gehaald, omdat Filips te hoog heeft willen mikken, omdat de naam die hij droeg te zwaar was voor zijn tengere schouders en vooral omdat hij van krijgskunde niet veel meer afwist dan een hengelaar of een gezapige burger.

*
* *

De woorden van Pieter Van den Bossche en het hoerageroep van de massa klonken hem als hemelse muziek in het oor en sloegen hem meteen naar het hoofd. Hij dacht een Jeanne d'Arc voor de letter te zijn, een zending te moeten vervullen, wanneer het ontredderd volk niet op hem maar op de naam Artevelde beroep had gedaan.

Als men niet over de nodige kwaliteiten beschikt, doet men alsof men 'de' sterke man is, en Filips van Artevelde, plots en geheel onverwachts tot de hoogste sport van de politieke ladder geklommen, zonder enig bevel te hebben van beleid, wil zijn macht en zijn gezag affirmeren, zijn vijanden het zwijgen opleggen en naar 'loffelijke' traditie van de tijd, vergiet hij wat bloed ten einde de oppositie elke lust tot contestatie te ontnemen. Laten wij even Victor Fris aan het woord : 'Certes, Philippe était un personnage peu commode, un 'quaet bloet' dit encore Olivier de Dismude. Au lendemain de son élection, il fit décapiter douze adversaires de la politique municipale parmi lesquels d'anciens ennemis de son père. A la fin du mois, il tua de sa propre main, à l'Hôtel de ville, le premier échevin Simon Bette, tandis que son accolyte Pierre Van den Bossche assassinait le bourgmestre de décembre 1379, Giselbrecht de Grutere. Le jeudi suivant Philippe fit exécuter Jean Sleepstaf, Jean Romere en Jean Mahin. Le 21 février ce fut le tour du doyen des bouchers, Jacques Seysone. Le tribun n'y regardait pas à une tête près. C' étaient les moeurs de cette époque troublée : Homo homini lupus !'

Ja dat waren de zeden van de tijd en er ging gejuich op wanneer ergens een dolk neerplofte. Wij hebben in zes eeuwen een lange weg afgelegd en men ziet niet goed eenzelfde applaus of goedkeuring, moest iemand na een interpellatie in de gemeenteraad de burgemeester neerkogelen of

moest een premier Tindemans een André Cools of een Jos Van Eynde met eigen hand een kopje kleiner maken.

Andere tijden, andere zeden.

Voor Filips van Artevelde, net als voor zijn doorluchtige vader, was het een fantastische prestatie met eigen hand een vijand naar de hemel of de hel te kunnen helpen. De godsdienst, de wetenschap, de kunst en de cultuur zijn goddank sindsdien met de zachte schaaft over onze groot- en voorouders gegaan en wij nemen vrede met een aanval in een satirisch blad of met een spotprent, en het is wellicht nog best zo, want bloed en moord hebben nooit redding kunnen brengen.

*
* *

Na op lokaal vlak met de grove borstel, in casu dolk en zwaard, de oppositie te hebben uitgeschakeld, mocht Filips van Artevelde ernstig aan zijn 'buitenlandse' politiek gaan denken, d.w. de strijd aanbinden met de graaf en met allen – en zij waren talrijk – die op dat ogenblik met hart en ziel voor hem partij hadden gekozen omdat hij de rumoerige Gentenaren die al te lang de plak zwaaiden in het graafschap, nu eens voor goed klein, miezerig klein wou krijgen.

Filips is in die dagen een koning te rijk. Zonder er enige aanspraak op te mogen maken, usurpeert hij de titel van 'ruwaerd' van Vlaanderen, kan zijn woest temperament niet intomen, maakt misbruik van de gevoelens van blinde haat van een uitgehongerde en totaal ontredderde bevolking en kan aldus zonder enig verzet, zijn wil opdringen, een wil die Gent naar de afgrond zal leiden.

Niemand heeft op dat ogenblik de moed gehad of de kans gekregen Filips in het oor te fluisteren dat zijn rechtstreekse en gevaarlijkste vijand, graaf Lodewijk van Male himself, een koelbloedige, vastberaden, venijnige man was, zonder skrupules, een man die als Artevelde voor geen moord terugdeinsde, maar die het ijskoud en koelbloedig deed.

In de strijd tegen een dergelijke man die alles uitcijferde en uitrekende was een woestaard, een hoogmoedige en hartstochtelijke man als Artevelde bij voorbaat ten dode gedoemd, al kon hij aanvankelijk enig succes oogsten.

Twee mensen stonden frontaal tegenover mekaar : beiden waren losbandig van zeden, praalzuchtig, doch daar waar Filips zijn karakter doorvoerde buiten zijn privé leven, wist Lodewijk van Male de lijn te trekken tussen zijn slippertjes in privé en zijn koelbloedig uit te voeren taak als graaf.

Omdat hij de zwakste was, nam Filips het initiatief en het werd een overweldigend succes : de Gentenaren hadden er alles bij te winnen : letterlijk en figuurlijk werd het voor hen een strijd op leven en dood. De nederlaag betekende de ondergang van een van de heerlijkste en machtigste

steden van het kristendom, zij moesten derhalve zegevieren.

Met 5.000 gefanatizeerde krijgers rukten zij op tegen de 40.000 man sterke legers van de graaf en op 3 mei 1382 behaalde Filips een verpletterende overwinning op Lodewijk en zijn trouwe Bruggelingen op het Beverhoutsveld. Filips rukte Brugge binnen, herstelde er het democratisch bestuur, liet zijn troepen tot een afschuwelijke afslachting overgaan, keerde als overwinnaar in een fantastische roes van glorie naar Gent terug en dacht dat hij definitief het pleit had gewonnen.

Doch hij had zonder de waard, Lodewijk van Male, gerekend die onmiddellijk had ingezien dat Filips een heruitgave van het Engels bondgenootschap beoogde, de meerderheid van de Vlaamse steden in zijn kamp had kunnen lokken en een beslissende overwinning wou afdwingen.

Doch in de XIVE eeuw was men met een Engels bondgenootschap niet veel rijker, althans in een nabije toekomst, dan met de beloften van Churchill in 1939 : de Engelsen hebben veel tijd nodig. Dat wist Lodewijk van Male die bij de jonge Franse koning Karel VI ging aankloppen, onmiddellijk militaire hulp verkreeg, samen met het Franse leger Vlaanderen binnenrukte, Artevelde's troepen in de flank aanviel, Van den Bossche, een van de oppertroeven van Filips' strategie, versloeg en alle plannen van de zgh. ruwaard in de war stuurde.

Artevelde was als strateeg in dergelijke netelige toestand volkomen onmondig en er was niemand in zijn omgeving om hem met raad bij te staan. Hij sloeg op dat ogenblik het beleg voor Oudenaarde, liet er alles in de steek, ijelde met zijn troepen naar West-Rozebeke, nog steeds in de waan dat hij ditmaal de graaf, de Bruggelingen en de Fransen samen in de pan zou hakken, doch het viel heel anders uit.

Filips, die ook al met een gezellin problemen had en geen strateeg bij de hand had, moest alles improviseren, beging blunders groot als flatgebouwen, trad offensief op daar waar enkel een defensieve houding redding had kunnen brengen en zond 20.000 Gentenaren regelrecht naar de dood. Hij was zo fair zijn manschappen op die verre tocht naar St.-Pieter te vergezellen.

Men vond daags na de slag zijn lijk versmacht onder een hoop dappere Gentenaren.

Het was een roemloze nederlaag, niet voor de 20.000 gesneuvelden, maar voor de hoogmoedige Filips, die meer had gewild dan hij vermocht te doen.

PIERRE KLUYSKENS

De volkstelling van 1880

In deze bijdrage onderzoeken we de gegevens van de volkstelling van 1880 en vergelijken ze met de gegevens van de telling van 1866 om een mogelijke evolutie in de samenstelling van de bevolking vast te stellen. Gent telt op 31 december 1880 131 431 inwoners. In vergelijking met 1866 is er dus een aangroei van 16 077 inwoners of 13,94 % in de loop van 14 jaar.

Oost-Vlaanderen : 881 816 inwoners (aangroei : 9,43 %)

België : 5 520 009 inwoners (aangroei : 14,34 %)

De aangroei van de Gentse bevolking stemt dus ongeveer overeen met de aangroei van de totale Belgische bevolking.

STRUKTUUR VAN DE GENTSE BEVOLKING

	Mannen	Vrouwen	Totaal	% in 1866
0—14 jaar	19 647 32,1 %	20 340 28,9 %	39 987 30,4 %	27,15 %
15—65 jaar	38 659 63,1 %	45 628 64,9 %	84 287 64,1 %	66,88 %
ouder dan 65 jaar	2 922 4,7 %	4 235 6,0 %	7 157 5,45 %	5,96 %
Totaal	61 228 46,58 %	70 203 53,41 %	131 431	
Mediaan	24 jaar	26 jaar	25 jaar	27 jaar

Tussen 1866 en 1880 groeide de groep 0—14 jarigen aan met 8 668 eenheden, de groep 15—65 jarigen met 7 129 eenheden en de bejaardengroep met 280 eenheden, of respectievelijk met 27,68 % (jeugd), 9,24 % (middengroep) en 3,93 % (bejaarden).

De aangroei van de bevolking is dus in de eerste plaats het gevolg van een geboorteoverschot, alhoewel het aantal geboorten per duizend inwoners toch traag daalt. Een tweede factor van bevolkingaangroei is het overschot van de inwijking op de uitwijking. De getallen in verband met deze beweging opgegeven in de Jaarverslagen zijn niet betrouwbaar.

Een andere mogelijke factor van bevolkingaangroei zou kunnen zijn de

verlenging van de levensduur; de sterftcijfers per duizend inwoners zijn erg stabiel, zodat deze factor niet kan in aanmerking komen. Een vierde factor van bevolkingsaan groei zou kunnen toe te schrijven zijn aan de daling van de kindersterfte.

Geboortjaar	Sterften tot 31.12.1880
1880	24,7 %
1879	31,7 %
1878	39,9 %
1877	35,6 %
1876	38,8 %

Een vierde ongeveer van de geboren kinderen overlijden in hun geboortjaar; 39 kinderen op honderd sterven voor hun vijfde levensjaar.

In vergelijking met 1866 stellen we hier een lichte verbetering vast. (in 1866 : sterften voor hun vijfde jaar : 41,9 %)

Door de aangroei van de groep 0–14 jarigen is de mediaan-ouderdom van de bevolking gedaald. Gent heeft dus een zeer jonge bevolking : de helft van de bevolking is jonger dan 25 jaar.

De bevolking werd ook onderzocht naar hun ontwikkeling (kunnen lezen en schrijven).

Groep 8–14 jarigen : 89,26 % kunnen lezen en schrijven

Groep 15–55 jarigen : 68,84 % “ “

Groep ouder dan 55 j. : 48,90 % “ “

Alhoewel in 1866 de indeling in groepen anders was, toch kunnen we besluiten, dat de ontwikkeling aanzienlijk is verbeterd.

Samenvattend kunnen we zeggen : tussen 1866 en 1880 is de Gentse bevolking jaarlijks aangegroeid met één ten honderd. Deze aangroei is voornamelijk toe te schrijven aan een overschot van de geboorten en aan een geringe daling van de kindersterfte. Gent heeft een zeer jonge bevolking. De ontwikkeling van de bevolking is zeer merkbaar verbeterd, gevolg van een beter schoolbezoek.

In Gent staan 28 586 huizen, waarvan 2 257 onbewoond zijn. In de 697 beluiken staan 7 404 woningen (25,8 %) – dus één huis op vier staat in een beluik – en met 29 181 inwoners (22,2 %) of een Gentenaar op vijf woont in een beluik.

M. STEELS

Kozakken te Gent – De geschiedenis van Peetje Kozak

VOORWOORD

In de bibliotheek van de Gentse universiteit kan men het dagboek van een zekere DE LAVAL inzien (G10982).

J.F. de Laval, zoals hij naamtekent, was in 1814 stadsbibliothecaris te Gent en kon daardoor de voorvallen in de stad maar vooral op het stadhuis van zeer nabij volgen.

Uit zijn aantekeningen (cursief in de tekst) hebben we alleen deze betrekking hebbende op Peetje Kozak overgenomen.

Na de ondergang van de 'Grande Armée' in Rusland midden januari 1813 kreeg het Franse leger het overal zwaar te verduren. De geallieerden (1) verdrongen Napoleons troepen beetje bij beetje uit alle bezette gebieden. De gelatenheid van de geduldige Belgische bevolking sloeg om in verzet. Ook in Gent begon het te rumoeren en kwamen de burgers in opstand tegen het Franse bewind. De vervroegde oproeping van de dienstplichtigen (conscrits) van het jaar 1814 en de verplichte inlijving van de leerlingen uit het Gentse seminarie deden de laatste sympathieën verdwijnen. (2)

Einde november zag men een menigte Franse ambtenaren, die het oproerige Holland ontvluchtten, in Gent voorbijkomen. De vooruitziende burgemeester Van der Haeghen liet een stadswacht oprichten. Om vertrouwen te wekken deed de prefect zijn echtgenote en kinderen uit Frankrijk overkomen. Maar niets mocht baten, reeds op 18 december veroverden Duitse Ulanen de stad Leuven. Op 1 februari 1814 legerden de verbondenen vóór Brussel dat prompt door de Fransen werd verlaten. Napoleon zond zijn 'vieille garde' naar het strijdtoneel en schreef aan hun kommandant; 'Uw tegenwoordigheid is dringend noodzakelijk in België; Brussel is omringd door Russische Kozakken, Hollandse kozakken en ik geloof zelfs door enkele inlandse kozakken'.

Reeds midden januari kregen de Gentse administratieve diensten het op de heupen en schreef De Laval in zijn dagboek; *'Heden vertrokken ook: de administratie der extraordinaire zegels, van het enregistrement; van den droit-réunis; den baron Muguet Varangen, ontvanger generael van 't departement, woonende op het pleyn van S. Pieters, vertrok ook. Den heer chevalier De Zimmer major van het 65e regiment, woonende in de Volderstraete, nevens de afgebroke kerke der Jesuiten, vertrok ook in den avond van dezen dag. De borgerlijke wagt, gezeyd Garde urbaine, nam in den naeruoen den titel van adjointen aen de confrerien, als van ouds, zy patrouilleerden van den 3 1/2 à 4 1/2 uren af, door de stad, al*

was 't dat de ruste niet gestoord wierd; de compagnie der pompiers patrouilleerde insgelijks'.

Als op 1 februari ook de laatste soldaten van het 65e linie de stad verlieten om Brussel te gaan verdedigen (3) nam de burgerwacht de bewaking over van de stadspoorten en de gevangenis (Rasphuis).

Het gepeupel, ziende dat de stad zonder militaire bescherming was, nam de gelegenheid waar om te plunderen. De burgerwacht en de gendarmerie konden het ergste verhinderen.

Rond de middag van 2 februari nam de door de Fransen aangestelde burgemeester afscheid van het schepencollege en liet de zorg over de stad in de handen van schepene Verhegghen. *Den heer maire vertrok uyt de stad 's nagts tusschen 11 en 12 uren, verseld van den heer prefect Desmousseaux, den generaal de brigade Travers, chevalier van 't legioen van eere, die het departement commandeerde, nog eenen generaal en geëxcortiert door een detachement gendarmes d'élite'.*

De aftocht van het Franse leger was nu algemeen en men verwachtte ieder ogenblik de bevrijders aan de Brusselse poort te zien verschijnen.

'... en geheel den dag was er een schrikkelijk geloop van volk naer de Brusselsche poorte, hetgeen al begonst hadde van den 2en naer noen, wel 15.000 menschen waeren er buyten, om de kozakken te zien inkomen, die in Aelst reeds waren en te Dendermonde..., doch alles was gerust en niemand roerde hem; 's avonds om vyf uren arriveerde hier van Aelst d'heer Framasure met eenen brief van den commandant der Kozakken om aen het magistraet te waerschouwen dat zy zouden alles gereed houden zoo van levensmiddelen, fourragen, als anderzins voor 800 mannen, die 's anderdags tusschen 8 en 9 uren 's morgens moesten arriveeren'. De 4de februari werd het geduld dan eindelijk beloond.

*'... van 's morgens vroeg waeren allede borgers op de been om de kozakken te zien inkomen, zo wel ryk als arm, en gingen alle buyten de Keyzerpoort alwaer sedert twee dagen een piquet van de borgerlyke wagt te peerde stond, om 10 1/2 uren kwamen er circa 50 à 60 kozakken voor de poort die met alle teekens van eene onuytsprekelijke blydschap aenveirt wierden; men dede anders niet als schreeuwen en den hoed omhoog werpen; de kozakken deden geduerig hunne mutze af om het volk te groeten; eenige van deze kwamen in de stad langs den Brabanddam meer gedregen van 't volk als door hunne peerden... 4 kozakken kwamen langs de Veldstraete, Koornmerkt en de Hoogpoorte nae het stadhuys, alwaer eene zoo groote menigte volk verzaemelt was, dat men niet eenen appel ter aerde konde werpen...'. De eer werd bewezen door enkele kompagnies burgerwacht en door alle pompiers. De stadsraad was aangetreden in vol ornaat. *'... in het zwart gekleed met eenen rooden sluyer aen en den degen aen de zyde'.**

De binnentreckende kozakken, waren zo uitermate vuil en smerig dat

ze stonken. Ze reden op kleine ruige maar zeer vinnige paardjes en waren bewapend met lange lansen. Een geweer over de rug, een sabel en twee pistolen aan de heup vervulde hun arsenaal. Ze waren gekleed in lange brede broeken, buitgemaakte Franse uniformstukken en lange mantels. Op het hoofd droegen ze allen een hoge bontmuts. Het contrast met de zeer propere Franse troepen die de stad kwamen te verlaten was zeer groot.

Kort na de middag arriveerde de kolonel Novosinowitz-Menchikoff kommandant van de afdeling kozakken en van een compagnie Pruisische ruiters van de 'Hussards de la mort' die onze stad hadden ontzet. Hij nam de eerbetuigingen van het volk en de buigingen van de stadsraad als de normaalste zaak van de wereld tot zich en haastte zich dan aan de rijkgedekte tafel van de weduwe Van den Hecke, die de eer had hem te huisvesten, plaats te nemen. In de loop van de namiddag kwam het stadsbestuur naar het verblijf van de kolonel op de Kouter om hem de symbolische sleutel van de stad aan te bieden. Zonder verpinken stak Menchikoff het voorwerp in zijn zak.

'De kozakken ondertusschen, bivouakeerden op den Dries buyten de Brusselsche poorte, ten getalle van circa 200 à 300, de stad leverde hun brood, vleesch, stroy, hoy, haver, brandewyn, hout en 20 yzere ketels om te koken, dit belette niet dat zy op de prochie van Ledebergh (waar ze campeerden, en die komt tot aen de stadspoorten), de boeren steeds lastig vielen en alles afnamen wat hun aenstond'.

In het begin logerden de kozakken in open lucht. Ze legden grote kampvuren aan waarrond ze, tussen hun vurige paardjes, sliepen. Koebeesten werden uit weiden en stallen gehaald, geslacht en in kwartieren verdeeld met huid en haar geroosterd. Grote ketels aardappelen overgoten met gesmolten boter en spek verdwenen in hun nooit verzadigde magen. Tijdens en na de maaltijden zopen ze ganse emmers jenever leeg alsof het water was.

De uitbundigheid waarmede de kozakken waren ontvangen sloeg reeds na een paar uren om in vertwijfeling. Overvallen, diefstal, beroving, verkrachting, zelfs van kinderen van 12 en 13 jaar, waren schering en inslag. De soldaten vielen de huizen binnen, waarvan de deuren niet op slot mochten en brulden naar 'snap' voor Schnaps : jenever. Na alles te hebben weggezopen en weggevreten troostten ze de burgers met de enige Vlaamse woorden die ze kenden 'borgemeester betalen'. De overlast die ze bezorgden was zo groot dat op zondag 6 februari een deputatie naar Brussel werd gezonden om te vragen de troepen uit en rond de stad te verwijderen. De delegatie werd vriendelijk ontvangen door generaal Van Boostell die beloofde maatregelen te zullen nemen en mededeelde dat er alleen nog levensmiddelen en fourrage voor de paarden zouden worden opgeëist; *'... doch hoe onverdraegelijk ons deze handelwyze scheen te*

Donkozak in 1815.

(Foto Kon. Legermuseum)

zyn dat het nogtans maer het 1/100.000 paert was van hetgeen de fransche in Duytsland hadden gedaen'.

De 7de februari verlieten de kozakken onze stad en werden ze vervangen door Pruisische troepen. Deze militairen die logement betrokken bij de burgers waren nog slechter dan de Russen. Ze traden op als in Frans bezet gebied tot wanneer een proclamatie van hun generaal De Bulow orde op zaken bracht en zware straffen uitsprak over iedereen die zich te buiten ging.

Op 14 februari kwam, om 9 uur 's morgens, de voorwacht van een Donkozakkenregiment Gent binnenrijden. Dit regiment maar vooral de aanvoerder-eigenaar, kolonel Bygaloff (4) zouden nog lang na hun vertrek in de gedachten van de Gentenaars blijven verwijlen. *'... zy bragten tyding van de komst, ten 2 uren naer noen, van 5 escadrons van hun volk. Deze kwamen alhier op de gezeyde ure binnen en wierden gelogeert op St Pieters (bij de burgers. sic) den kolonel logeerde bij d'heer Kervyn en den major, zynde eenen turk, bij d'heer Meulenaere (den kolonel was genaemd den graaf BOYHALOFF, kolonel eygenaer van 't 1ste regiment kozakken van den Don, oud rond de 80 jaren; hy had zynen zoon bij hem, die cadet was, oud rond de 18 à 20 jaeren'.*

De kolonel Bygaloff was met zijn 80 jaar een interessante verschijning. Een grijze krijger met lange witte baard, nog in goede gezondheid en van wie men zag dat zijn wieg, zoals bij alle kozakken, op de rug van een paard had gestaan. Uit een Aziatische stam komende, ongeletterd en geen enkele vreemde taal sprekend, had hij steeds een Poolse Jood aan zijn zijde die terzelfder tijd als tolk, secretaris en stafchef fungeerde. Hij had steeds 31 paarden in zijn gevolg. Een van zijn stokpaardjes was alle dagen van kwartier te veranderen om zo steeds aan een andere rijk gedekte dis te kunnen aanzitten. Het duurde niet lang of de Gentenaars, gekend om het geven van bijnamen, noemden de vinnige oude kommandant 'Peetje Kozak'.

Van bij zijn aankomst nam de kolonel het bevel over de stad op zich en volgden de meest bizarre bevelen elkaar op. Niemand mocht de stadspoorten uit zonder toelating. *'... zelfs de groenzeliërs die dezen morgen binnen waeren gekomen, mogten niet uytgaen zonder paspoort'.*

Bij enkele bezoeken aan de gevangenis gaf hij bevel willekeurige gevangenen vrij te laten. Ook zal hij er geen graten in grote eetmalen te geven waarop hij steeds veel gasten uitnodigde maar waarvan de kosten moesten worden gedragen door de stadskas.

De kozakken van het nieuwe regiment waren niet beter dan hun voorgangers, misschien zelfs nog een tikje slechter. Er waren opnieuw een masse klachten waarop Bygaloff besloot zijn manschappen in de kazernes op St Pieters onder te brengen. Maar vanzohaast zijn mannen zagen dat hun tafel en bed niet meer waren gedekt keerden ze nog dezelfde

avond bij hun oude gastgevers terug. Vele burgers verlieten de stad om van de lastige bevrijders verlost te zijn.

De geallieerden hadden ondertussen de ganse omgeving van Gent veroverd uitgenomen de versterkte plaats 'Sas-van-Gent'. In 1794 door de Fransen ingenomen was deze nadien door de militaire ingenieurs stiefmoederlijk behandeld. De bewapening bestond uit 5 kanonnen, waaronder nog een antiek stuk uit gietijzer. Ook de affuiten waren in slechte toestand. De plaats werd verdedigd door een detachement van het 65e linie-regiment met een sterkte van 166 man waaronder 5 officieren.

Op 17 februari stuurde Bygaloff een brief aan kommandant Bout de Charlement (5) bevelhebber van Sas-van-Gent, waarin hij deze uitnodigde de vesting over te geven. De drager van de boodschap kwam 's avonds terug met het antwoord *'dat indien kolonel Boyhaloff met genoegzame magt voor de plaets hem begaf en bemagtigt was om eene deftige kapitulatie te teekenen, hij commandant in dit geval hem geëert zoude agten de plaets in handen van zoo eenen held als den kolonel te geven...'* Hij voegde er nog onder P.S. aan toe *'... dat hy denkt dat de kolonel niet onwetende is dat hij commandant door middel van sluyzen in de stad begrepen een groot deel land aldaer rond gelegen, zal onder water stellen; dat hy het niet heeft willen doen voor zyne verdediging, en dus hoopt, gedwongen zynde, eene eerlyke capitulatie te bekomen'*.

Van zo haast de kolonel dit bericht ontvangen had liet hij affichen drukken waarvan hier een vrije vertaling; (6) 'De kolonel graaf de Bygaloff, eigenaar van het eerste regiment Don-kozakken, laat de inwoners van de stad Gent verwittigen dat hij zich morgen om zeven uur in de morgen naar Sas-van-Gent begeeft om er de kommandant te verplichten te capituleren of om zich meester te maken van de plaats; hij geeft de verzekering dat deze tocht niemand zal blootstellen aan enig gevaar en dat men het ganse gebeuren veeleer mag aanzien als een pleziertocht. Gedaan te Gent de 17 februari 1814 (g) de Bygaloff (7).

Op 18 februari 's morgens om 8u30 vertrokken dan 250 kozakken, de kolonel op kop, naar Sas-van-Gent. Vele burgers volgden hem op de voet nieuwsgierig om wat er ging gebeuren. De vrije schippers, die reeds vanaf de eerste dag van de bevrijding geijverd hadden om terug aansluiting bij Oostenrijk te bekomen, kwamen met 200 man naar het stadhuis en eisten wapens. Na weigering door het college en door tussenkomst van adjunct Huyttens vertrokken ze zonder moeilijkheden. Buiten de 250 kozakken, de 200 schippers en de vele nieuwsgierige Gentenaars hadden er zich onderweg nog een duizendtal met alle mogelijke voorwerpen gewapende boeren bij de groep aangesloten. Bij aankomst reden de kozakken een paar rondjes rond de versterkte plaats van waaruit enkele 'obligatoire' schoten werden gelost zonder iemand te treffen. Rond 3 uur in de namiddag gaf de kommandant het fort zonder slag of stoot over.

Het dagblad 'L'oracle' van 21 februari bloklettert 'De 18e om drie uur in de namiddag heeft het Sas-van-Gent zich overgegeven aan de geallieerden. De bezetting is van groot belang voor ons land aangezien de versterking een gemakkelijke verbinding geeft met Holland en zelfs met Eng-land langs het eiland Tergoes (8) reeds door onze troepen bezet want het is gekend dat de Franse oorlogsbodems ongestraft patrouilleerden op het stuk Schelde tussen het eiland Walcheren en de batterijen van Breskens'. In de loop van de avond kwam de zegevierende kolonel de stad Gent ingereeden met aan zijn zijde de verslagen (sic) kommandant Bout. Enkele dagen nadien gingen ze, arm in arm, een voorstelling in het theater bijwonen. De gevangen genomen Fransen kwamen in de loop van de avond van 19 februari in onze stad. Ze mochten allen naar hun vaderland terugkeren mits te beloven gedurende één jaar en zes weken geen wapens meer op te nemen tegen de geallieerden (9). Op 21 februari werden de buitgemaakte wapens tentoongesteld op het Recolettenplein.

'... 2 metaele stuks 4 ponders, 1 dito van yzer 12 ponden; 4 tonnen poer, 1 dito kogels; 1 dito ballen, den kolonel dede de affuten van de metaele kanonnen repareren ten koste der stad...' Op 23 februari werden 2 kanonnen naar Brussel gestuurd als oorlogsbuit voor het legerkorps. De andere geschutstukken bleven, na herstelling op kosten van de stad, eigendom van Bygaloff.

Om aan te tonen dat de kolonel, niettegenstaande zijn hoge ouderdom, niet seniel was geven we hier graag een vertaling uit het Duits van een brief aan : 'den Herrn Herzog Graf von Weimar. Herr Graf, ik heb uw brief met de grootste vreugde ontvangen, waaruit ik verneem dat U de goedheid zult hebben aan Zijne Majesteit de Keizer Allexander en aan de koning, verslag te geven niet alleen van mijn verdiensten maar ook over mijn eer, aangezien ik reeds van in het jaar 1799 in dezelfde graad ben, zo te zeggen vijftien jaar, zo bid ik de heer Graaf mij niet te vergeten. Ook heb ik de eer U bekendheid te geven en mijn moedige officieren aan te bevelen die onder de muren van de vesting Sas-van-Gent hun leven hebben gewaagd (sic) en de Fransen hebben gedwongen zich over te geven... enz... enz...

(g) N.N. Bygaloff

Op 27 februari bereikt het bericht de stad dat generaal Maison een uitval heeft gedaan vanuit Lille aan het hoofd van 8 à 9000 man en opmarscheert naar Kortrijk. *'Alles was in onruste in de stad van den morgen vroeg, door 't geduerig over en weder loopen van deze troupen, de welke raedeloos waeren, doordien den kolonel te Sas van Gend was; den alarm vermeerderde wanneer hier binnen kwamen langs de Petercellepoorte een detachement van circa 50 hulanen die den weg van Kortrijk in dry uren tyds gedaen hadden en hun gingen posteeren buyten de Keyzerpoorte, men riep*

Almanach de Gotha 1813.

Bivouac de Cosaques.

Musée royal de l'Armée.

alle de voorposten en brandwagten binnen, en een detachement kozakken was reeds de maere aen de kolonel gaen draegen, die alhier tusschen 3 en 4 uren naer noen binnenkwam en seffens reed tot aen het hammecken buyten de Petercellepoorte (op de prochie Ste Denys, kalsyde Kortryk) met een piket kozakken; hij keerde tegen den avond weder binnen en de rust wierd hersteld in de stad'.

De opmars van de Fransen werd gestuit maar verschillende kozakken hadden van de chaos gebruik gemaakt om te plunderen. Een zekere burger Van de Woestijne werd door 2 kozakken uitgeschud. De twee hadden geen geluk want ze werden vastgenomen door een patrouille stadswachten. Bygaloff nam de gelegenheid waar om een voorbeeld te stellen. Voor het voltallige aangetreden regiment liet hij het paar elk 80 zweepslagen toedienen. Na de bestraffing kropen de beide tot bij de kolonel, kusten zijn knieën en dankten hem voor de lichte straf !! Maar ondertussen bleven de pesterijen duren. Berovingen, gevechten, verkrachtingen, opeisingen waren dagelijkse kost. Geen enkele burger kwam nog na het vallen van de duisternis uit zijn woning.

Dan ineens grote opluchting onder de bevolking. *'Heden om 12 uren vertrokken alle de troupen die hier waeren naer Deynze, zelf alle de kozakken met den kolonel Boygaloff; zij naemen met hun alle de zieke en gekwetste die hier waeren; er blijft niemand als eenen adjudant-majoor'.* Maar mooie liedjes duren niet lang en in de avond van 9 maart zijn ze daar terug met dit verschil dat de troepen buiten de Keizerpoort in tenten en schuren worden ondergebracht (10).

'L'oracle' van 12 maart gaf melding van een rapport van Bygaloff waarin hij zegt de Fransen te hebben verslagen te Harelbeke op 7 maart, waarna hij ze heeft achternagezet tot Kortrijk waar hij de 8ste om 4 uur 's morgens introk.

Ondertussen verhuisde de kolonel bijna dagelijks van kwartier en gaf overal eetmalen liefst op kosten van zijn gastgevers of op die van de stad. De 15e maart tijdens een bijeenkomst der kamer van Rhetorika op de Houtlei boden de Fonteynisten in de herberg 'Parnassusberg' de kozakkenleider het medebroederschap aan. Uit erkentelijkheid schonk deze laatste aan de kamer zijn portret in miniatuur.

Op 25 maart had de kolonel, voor de zoveelste maal, alle autoriteiten uitgenodigd op een banket in de Ledekamer op het stadhuis. Rond 2 uur in de nacht werden de gasten opgeschrikt door *'... geduerig aankomende estafetten medebrengeende dat de fransche in overgrootte menigte of magt reeds uyt Ryssel waeren getrokken'.* In de loop van de morgen van 26 maart riep de nieuwe burgervader de schippers en 'vleschauwers' samen en hij nam *'gezaementlyk met den kolonel de resolutie van zig te wapenen en de stad te verdedigen, alhoewel dat er maer circa 100 kozak-*

logeerd was in het pensionnaat. Ondertussen was Gent voor de zoveelste maal bezet door de Fransen. Generaal Maison legde onze stede een brand-schatting op van 1.000.000 frank. De burgers leden weer erg onder de nieuwe bezetting; *'... immers alle moetwilligheden pleegden zy, die de kozakken, daer men ze afgeklaegt had, nauwelyks gedagt hadden, en op het duyzendste paert niet hadden gedaen'*. De overlast was zo groot dat Maison het nodig vond zijn soldaten persoonlijk toe te spreken en strenge straffen in het vooruitzicht te stellen voor al degenen die de burgers tiranniseerden. De generaal gaf ook een dagorder uit waarin hij benadrukte dat *'... de inwoners van Gent Fransen zijn en dat men ze niet anders mag behandelen, eerder moet men ze beklagen, omdat ze onder de knoet van de vijand hebben moeten leven... enz... enz...'*

Verder zou iedereen die de burgers nog lastig viel voor het krijgsgerecht gebrächt worden.

De geallieerden hadden zich opnieuw georganiseerd en gingen in de tegenaanval. Het 1ste Korps van Maison had geen reserven meer en kon de stoot niet opvangen. In de nacht van 29 op 30 maart begonnen de Franse troepen Gent te verlaten. Niettegenstaande de bewering van de generaal dat wij Fransen waren werd alles wat niet te heet of te zwaar was meegenomen. In de plaats lieten zij hun talrijke gekwetsten achter die over alle hospitalen en kloosters verspreid lagen. De 30ste om 7 uur 30 in de morgen kwamen de kozakken met aan het hoofd het niet dood te krijgen 'Peetje' hun oude kwartieren bezetten.

Ze kwamen; *'... al sturmende in de stad ten getalle van circa 200, en hier en daer nog verscheyde fransmans gevangen nemend, meest alle hulanden, eenen van dezen tegenstand biedende wierd dood geschoten aen de pompe aen St Pieters-Spriet'*.

Zo waren we voor de tweede maal en nu voor goed van de Fransen verlost. *'De fransche werden van zeer naer in hunnen aftogt gevolgd door de kozakken, die weynig in getal, en van een groot getal jongens van het gespuys der stad, waer van er twee zig zoo verre begaven, dat zy gekwetst wierden door het geduerig schieten der fransche, den eenen aen zynen vinger, den anderen aen zyn been, den eersten wierd van den graef Boyhaloff getroost met 80 franks'*.

Op 31 maart werden kommissaris Volbracht, de portier van de Petercellepoort en deze van de Keizerpoort gevankelijk naar Brussel overgebracht. De eerste portier om de poort niet te hebben gesloten, de tweede om ze te vroeg te hebben gesloten zodat de kozakken niet konden vluchten en zo in gevangenschap kwamen; *'... ze waeren fransche van natie'* is de kommentaar van De Laval.

2 april; *'Heden om 5 uren vertrek van hier den graef Boyhaloff met zyn regiment kozakken langs de Petercellepoort nae Berghen in Henegouw, hy had voor zyn vertrek alle den overigen wyn genomen in 't Sas van*

ken in de stad waeren', (een detachement van 100 kozakken, bevolen door de zoon Bygaloff was op 20 maart vertrokken naar Watervliet — zie 'L'oracle' van 23 maart. *'Hierop liep alles overhoop; men had gene zeke-re tydinge en de onruste was in alle de gemoederen want niemand konde gelooven dat het mogelyk zoude zyn dat de fransche tot hier zouden ko-men'*.

Wat was er ondertussen aan Franse zijde gebeurd? Na te zijn teruggedron-gen tot in Lille had Napoleon zijn overblijvende troepen gereorganiseerd. Ongeveer 7000 man van het 1ste korps onder bevel van generaal Maison begonnen de tegenaanval in de vroege morgen van 25 maart met het doel Antwerpen te ontzetten. De opmars liep vlot van stapel en na reeds de-zelfde dag Kortrijk te hebben ingenomen stonden de Franse voorposten op 26 maart rond de middag opnieuw voor de Gentse poorten.

Om 12 uur vluchtten de nieuwe burgemeester Lens en andere hoogwaar-digheidsbekleders uit de stad richting Aalst. De fris benoemde plaatskom-mandant Polis (11) en een groot deel van zijn staf hadden het gevaar on-derschat en waren te laat vertrokken. Buiten de Keizerpoort werden ze door Franse lansiers, die langs de overzet aan het Strop tot daar waren ge-naderd, gevangen genomen. Om 1 uur 30 's namiddags stormden de voor-posten de Gentse poorten door en heroverden de stad.

Kolonel Bygaloff die geen haast scheen te hebben werd in de Zonnestraat verrast terwijl hij te paard wilde stijgen. *'... den graef dan, die blijven staen was, nam zyne mutse af, riep houra Kayser Alexander, en met zynen ge-zel stuerende de Keyzerpoorte uyt en ontkwam het'*. De meid van de kolonel werd gevangen genomen op de Kouter, waar ze gereed stond om te vertrekken. Ze werd *'naer de hoofdwagt geleyd, alwaer men haer afnam 150 Napoleons en 50 Louisen die zy by haer had'*.

Ondertussen kwam het gros der Franse troepen de stad binnen en nam enkele gekwetste kozakken gevangen. Kanonnen werden in stelling ge-bracht, de poorten werden bezet en ongeveer 4200 man namen stelling en bivakkeerden buiten de Dampoort.

De generaal Maison met zijn staf namen intrek in het hotel 'des Pays-Bas' op de Kouter. De stadstresorier Papelen die nagelaten had te vluchten met de stadskas zag zich gedwongen een half-miljoen frank aan Maison te overhandigen, geld waarmede deze zijn soldaten de achterstallige sol-de uitbetaalde. De snelheid waarmede de Fransen de stad hadden inge-nomen werd toegeschreven aan verraad. Bygaloff had bevolen het ijzeren hekken van de Petercellepoort te sluiten waarna de portier hem de sleu-tels persoonlijk moest komen overhandigen; *'... 't geen hy dede, maer hoe het is of niet, de grille bleef open en den graef had den sleutel in den zak, dus hadden de fransche geen den minsten tegenstand om in de stad te komen'*.

De kozakken hadden zich teruggetrokken op Melle waar de kolonel ge-

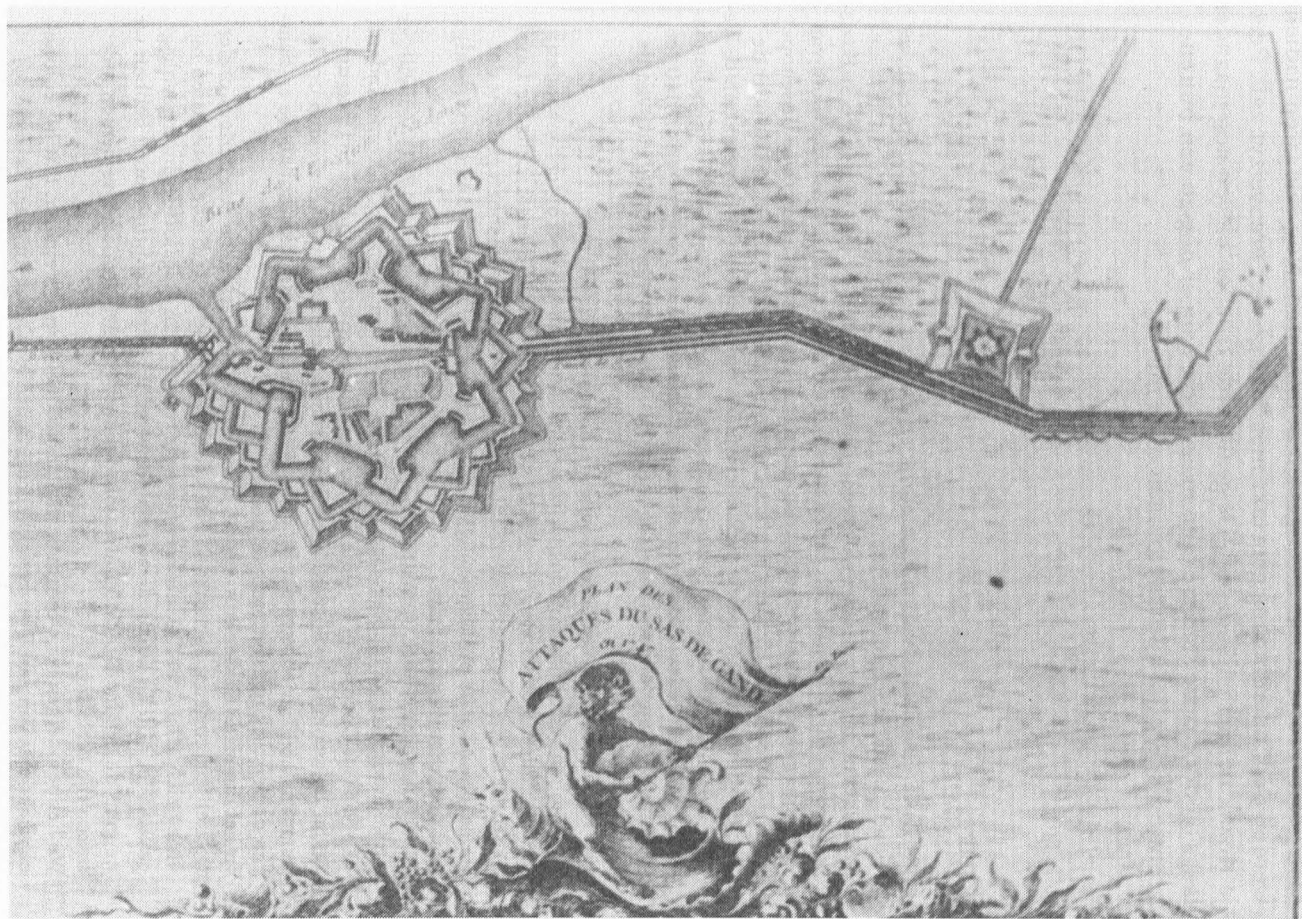
Gend, aen het volk doen uytdeylen en geld gezaeyd voor hun, hy was immers zeer bemind en eenieder zag hem met het gemoed vervuld vertrekken'.

Of hij wel zo 'zeer bemind' was door iedereen betwijfelen we zeer sterk. Men heeft 'Peetje' nooit meer gezien in onze stad. Nog vele jaren nadien werden de kinderen bang gemaakt met 'ao's ge niet braove zyt zalk Peetje Kozak ne kier gaon haole'. De geallieerde troepen bleven nog maanden langs en door onze stad trekken maar nooit nam er nog zo een buitenbeentje als 'Peetje' kwartier binnen onze muren.

ROGER VAN AERDE

NOTEN

- (1) Rusland, Engeland, Pruisen, Oostenrijk en Zweden hadden een 'Europeesch verbond' tegen Napoleon gesloten.
- (2) In afspraak met hun leraars weigerden de seminaristen de diensten in de St Baafskathedraal bij te wonen. Als reden gaven ze op niet te willen deel uitmaken van een afgescheurde kerk (eigenlijk lag de fout bij een ruzie tussen twee bisschoppen). Op 25 juli 1813 roept prefect Desmousseaux de 193 leerlingen onder de wapens om te dienen in drie artillerieregimenten gelegen in de kazematten te Wazel. Verschillende levieten bezwijken er aan ziekten. In een van de zijkapellen in de St Baafskathedraal kan men een triptiek bewonderen, opgericht in 1840 ter herinnering aan deze seminaristen die in ballingschap stierven. (Zie gids van de kathedraal).
- (3) Op 12 januari 1814 telde het Gentse garnizoen nog 2.900 man.
- (4) We hebben verschillende schrijfwijzen voor de naam van de kolonel gevonden; BOGALOFF, BOYHALOFF, BYCHALOW, BICHALOFF enz... Zelfs De Laval gebruikt in zijn dagboek 3 verschillende schrijfwijzen. We hebben gedacht dat de naam onder de proklamatie van 17 februari 1814 (zie verder in het verhaal) wel de meest juiste zal zijn.
- (5) BOUT Antoine, Fidel, Armand geboren te Parijs op 21 januari 1761. Vrijwilliger op 8 september 1792. Gekwetst tijdens het beleg van Duinkerke. Kommandant van Sas-van-Gent vanaf 3 januari 1797 tot aan de overgave. 3 mei 1815 terug onder de wapens. Op rust 30 oktober 1816, naar de eeuwige jachtvelden op 24 augustus 1817. Men zegt dat hij gehuwd was met een lieflijke Hollandse en daarom de versterking niet heeft verdedigd.
- (6) In het dagblad 'La Gazette' van 25 december 1927 verscheen een bericht onder de titel 'Un curieux document'. Een verzamelaar had een affiche ontdekt en hij vroeg zich af hoeveel 'Genteneers, aan de oproep van Bygaloff hadden gevolg gegeven. Het affiche was in de twee landstalen opgesteld, spijtig genoeg hebben we nergens de originele tekst kunnen ontdekken. Gelieve genoeg te nemen met onze vrije vertaling.
- (7) We hebben nergens een biografie van de kolonel kunnen vinden. Dat hij kolonel-eigenaar was van een Don-kozakkenregiment klopt. Dat hij *graaf de Bygaloff* was klopt niet, want in al de rapporten door zijn oversten opgesteld en ook in

Versterkte plaats Sas-van-Gent in 1747. De versterkingen waren in 1815 nog steeds dezelfde. (Foto Kon. Legermuseum).

deze die hij zelf naar het legerkorps stuurde komt alleen het korte 'N.N. Bygaloff, kolonel' voor als onderschrift.

- (8) Zuid-Beveland in het jaar 1887 met Noord-Beveland en Walcheren verbonden (drie-eilandenplan) had vroeger de naam Tergoes. Men kan er nog steeds het stadje Goes vinden.
- (9) We hebben overal gezocht maar zijn spijtig genoeg niet te weten gekomen waarom juist 'één jaar en zes weken'.
- (10) De plaats waar de kozakken bivakkeerden wordt nu nog altijd 'Moskou' geheeten. We hebben zelfs een tram in Gent die naar 'Moskou' rijdt.
- (11) De geallieerden hadden besloten een 'Belgisch légioen' op te richten bestaande uit 4 infanterie regimenten. Het 2de regiment kreeg Gent als oprichtings- en garnizoenstad. Op 13 maart was kolonel Polis in de stad aangekomen als bevelhebber van deze nieuwe eenheid en terzelfder tijd als plaatskommandant. Leconte in 'Coup d'oeil sur la Légion Belge' noemt Polis een avonturier van de ergste soort.

BIBLIOGRAFIE

'Gazette van Gend' maand februari 1814.

'La Gazette' van 25 december 1927.

'L'oracle' van februari – maart – april 1814.

A.V. – Kozakken van de Don in de Vlaanders in februari 1814 – Uit : Bierkorf 54e Jg n° 11 – 1953.

BUCHER L.F. – Der Feldzug des dritten Deutschen Armee – Corps in Flandern im Befreiungskrieg des Jahres 1814. – 1854.

CALMON – MAISON – Le général Maison et le 1er Corps de la grande Armée – 1914.

CORTEBEECK C. – De Fransche overheersing in België van 1792 tot 1813. – 1899.

EMILE V. – Artikel over F.A. VARENBERGH – Uit : Messenger des Sciences historiques ou archives des arts et de la bibliographie de Belgique. – 1893.

LECONTE L. – Coup d'oeil sur la légion Belge de 1814. – 1950.

LECONTE L. – Autour d'une proclamation de 1814 – 1954.

NEVE J.E. – Gand sous la Domination française 1792 – 1814 – 1927.

PIRENNE – Geschiedenis van België – Deel III

POULET P. – La Belgique et la chute de Napoleon 1er – 1895.

POULET P. – Quelques notes sur l'esprit public en Belgique pendant la domination Française 1795 – 1814. – 1896.

VAN de MOERE J. – De jonge levieten van het seminarie van Gent te Wezel. – 1856.

VAN DUYSE H. – Les cosaques 1814. – 1896.

VAN WESEMAEL M. – De twee straatliedjes die de intocht van kozakken in de Arteveldestad bezingen – Uit : Oostvlaamsche Zanten 37 Jg N° 5. – 1852.

VERHAEGEN P. – La Belgique sous la domination Française – tome V.

Inventaire Archéologique – Fiche nr. 73

Op 30 januari 1898 stelde Alfons Van Werveke (in de Vlaamse taal waarvan wij de spelling eerbiedigen) in de rubriek 'Beeldhouwwerken – Museum van Stenen Voorwerpen (Ruïnes van de St-Baafsabdij) – XVe eeuw' een fiche op over

DE GRAFZERK VAN HUYBRECHT VAN EYCK

Deze zerk van blauwen arduin (2,08 m. x 1,19 m.), vroeger omlijst door een koperen rand met 8 schilden, stelde een met witten steen ingelegd geraamte voor, dat een plaat (0,66 m. x 0,415 m.) en twee linten, beide in koper en met opschrift, vóór zich houdt. Thans zijn witte steen en koper verdwenen. De arduin is zeer afgesleten, blijkbaar door de voeten der kerkbezoekers. Wij geven het opschrift van de koperen plaat volgens den kroniekschrijver M. van Vaernewijck (de woorden van het randschrift en die van de linten zijn niet gekend) :

Spieghelt v an my die op my treden
Ick was als ghy, nu benc beneden
Begrauen doot, alst is anschynne.
My ne halp raet, const, noch medicine,
Const, eer, wijsheyt, macht, rijcheyt groot
Is onghespaert, als comt die doot.
Hubrecht van Eyck was ick ghenant,
Nu spyse der wormen, voormaels bekant
In schilderye zeer hooghe gheeert :
Cort na was yet, in nieute verkeert.
Int iaer des Heeren des sijt ghewes,
Duysent, vier hondert, twintich en zes,
Inde maent September, achthien daghen viel,
Dat ik met pynen God gaf mijn ziel.
Bidt God voor my die Const minnen,
Dat ick zijn aensicht moet ghewinnen
En vliedt zonde, keert v ten besten
Want ghy my volghen moet ten lesten.

Huibrecht van Eyck werd begraven in de benedenkerk van St.-Jans, sedert 1540 St-Baafs. In 1533 werd dat deel van de kerk afgebroken om een nieuwen beuk te bouwen. Dan dolf men de aldaar zijnde graven op, ook dat van den schilder. Men verspreidde het gebeente; alleen Huibrechts rechter armpijp werd, in een ijzer gesloten, op het kerkhof ten toon gehangen, doch was in 1566 reeds verdwenen. De zerk van H. van Eyck

(Foto Stadsarchief Gent).

werd in de kruisbeuk geplaatst, dicht bij de eerste zuil, als men in de kerk treed langs de zuidelijke zijdeur (kant der Limburgstraat). Ten jare 1578 beroofde men ze van hare koperen platen. In 1599 verzocht de kerkfabriek van Sint-Baafs aan de rechthebbende familieleden de gebroken of geschonden zerken uit het gebouw weg te nemen. Daar geen afstammelingen der van Eycks hier meer bestonden, zullen de kerkmeesters de geschonden zerk laten gebruiken hebben als bouwstof. Ten jare 1892 kwam de steen voor den dag uit de grondvesten der wanstaltige zijdeur in Renaissancestijl, in 1769 aan de Noordzijde van de kerk gebouwd; ze werd in 1895 herkend door den heer St. Mortier en berust thans in het Museum der Sint-Baafsabdij.

Verg. *Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent*, 2de jaar, blz. 239, 3de jaar, blz. 42, 85; — *Handelingen, idem*, deel II, blz. 1. — Zie een afbeelding van de zerk in *Le Touriste* (Tournai), n° 1, janvier 1895.

Justus Billet, Politiemeester van Gent

Op 2 oktober 1982 was het precies 300 jaar geleden dat Justus Billet overleed op 90-jarige leeftijd in zijn huis 'De Samson' op de Hoogpoort. Deze verjaring is voor ons een welkome gelegenheid om enkele bladzijden te wijden aan deze uiterst boeiende en veelzijdige Gentse persoonlijkheid.

Hij werd geboren in 1592 als zoon van Josse, Deken van de Merceniers. Avontuurlijk van aard, wil hij wel iets meer van de wereld zien en als hij 22 is vertrekt hij voor de eerste maal naar Frankrijk en Italië. Gedurende een 10-tal jaren zal hij meer buiten dan in Gent zitten.

Wij komen hem o.m. tegen in Corsica, Zwitserland, Duitsland.

Op een gegeven ogenblik engageert hij zich bij het Spaans leger, houdt garnizoen in Italië en brengt het zelfs tot Adjudant-Majoor.

Dit alles is echter slechts een inleiding tot zijn lang leven in onze stad.

Hij is reeds in de veertig als hij in 1633 in het huwelijk treedt met Maria d'Inghelbin, weduwe van Antoine Barme. Hij zal er 2 dochters bij hebben : Maria-Livina en Anna-Justina.

Hij vestigt zich als koopman in lijnwaad, zout, oliën, enz.

Zijn zaken floreren en hij wordt weldra, zoals men in Gent zegt, "nen gezetten burger" die zich veroorloven kan eigendommen aan te kopen in de stad en daarbuiten.

Hij woont op de Hoogpoort in het oud gildehuis der Goud- en Zilversme-

POLITYE BOECK,

Waerime

Gheamotteert Staen, par-
memorie, de princepaelste affai-
ende Commissien, die door onse
handen syn ghepasseert, alles-
door last, ende ordre, van mijn
Ed: heeren Schepenen vand.
keire, deser Stede van Ghende,

BEGHONEN,

Den xxii.^{en} Augustus 1658.

den en geniet de achting van zijn medeburgers die hem waarderen voor zijn geleerdheid, zijn ervaring en zijn eerlijkheid. Diverse functies en ereposten stapelen zich op.

Hij wordt Deken van zijn gemeente en eerste secretaris van de stad.

In 1641 wordt hij Gouverneur van de Armenkamer.

In 1643 wordt hij verkozen tot Schepen van de Heerlijkheid van St-Pieters en tot Raadsheer van de Berg van Barmhartigheid.

Tussen 1643 en 1667 is hij talrijke malen Schepen, 't zij van de Keure, 't zij van Ghedeele.

Op 22 augustus 1658 wordt hij aangesteld als Politiemeester en men moet blijkbaar zeer tevreden geweest zijn over de geleverde prestaties want nauwelijks één jaar later, op 17 september 1659, wordt hij benoemd tot 'Politiemeester ad vitam'.

Dezen die zouden denken dat een 17e eeuwse Gentse politiemeester zo iets was als onze huidige Commissaris, slaan de bal dan toch een heel eind mis.

Hij was zo een beetje de zeer aandachtige waakhond van heel het Gents gebeuren. Hij moest letten op wat er gebouwd, herbouwd of hersteld werd. Hij controleerde de werken aan openbare gebouwen, zowel wat de metselaars betrof als de timmerlieden, de ijzerwerkers, de beeldhouwers; niet te vergeten de kwaliteit van de gebruikte bouwmaterialen. Niet alleen controleerde hij deze werken, maar hij moest ook melden waar herstellingswerken moesten uitgevoerd worden. De controle op de uitvoering der wegeniswerken stond eveneens vermeld op de takenlijst van Justus Billet. (Toch spijtig dat wij nu geen politiemeesters meer hebben).

Daarmee was de kous op verre na nog niet af. Hij inspecteerde de 'erfscheeders' en hield 'en passant' een oogje in het zeil over al wat er gebeurde met waterlopen, greppen, mestputten, muren, hagen, straten, bruggen, kaaien.

Op de graanmarkt zag hij na of alles er gebeurde zoals het moest, of er geen misbruiken waren, of niemand kwam kopen die daartoe het recht niet had.

Vis-, vlas-, garen-, boter-, lijnwaad- en andere markten ontsnapten evenmin aan zijn scherp en waakzaam politiemeestersoog.

Gentenaars die 'vergeten' hun cijns te betalen konden er op rekenen wel dra Justus Billet te zien verschijnen die hun kwam herinneren aan hun plichten.

Zouden wij, 20-eeuwse Gentenaars, er niet goed aan doen ons wat meer te verdiepen in onze locale geschiedenis, die trouwens ongemeen boeiend is? Eens nagaan of sommige zaken die in de loop der tijden afgeschaft werden en verdwenen zijn, in feite niet verdienden bewaard te blijven? Wij zouden misschien tot de conclusie kunnen komen dat, op gebied van

07

Dit sijn de Seghels der Linwaeten die
 vercocht worden ter Maerck van dese Plede
 van Ghendl. daer af hier roeven an folio
 86. ende hier achter, an fol. 91. ampel ghesproken

Brabant of Breede Vlassen Lijnwaete.

Brabant die wat Smalder Vallen.

Brabant de alder smalleste.

Gantes, ofte Seghel Breede Lijnwaeten.

Zegels van het lijnwaad verkocht op de markt van Gent.
 Uit het 1e Politieboek van Justus Billet. (Foto Stadsarchief)

organisatie en coördinatie, het 17e eeuwse Gent het er nog zo slecht niet van afbracht en wij misschien – in alle nederigheid – bepaalde zaken zouden kunnen terug in voege brengen.

Het verslag van al de werkzaamheden en de bevindingen van de politie-meester werden neergeschreven in een zogenaamd politieboek.

Het opstellen van deze politieboeken was een taak die opgelegd werd door het Magistraat. De bedoeling was : een soort administratief rapportenboek waarin in chronologische volgorde de activiteiten werden neergepend van de politie-inspecteur.

In de periode gaande van 1658 tot 1667 heeft Justus Billet 12 dergelijke boeken volgeschreven. En als wij spreken van politieboek denk dan vooral niet aan het 'carnetje' van onze agenten. Het waren lijvige boeken. Normaal gesproken zouden dit eerder droge administratieve verslagboeken moeten geweest zijn. Dank zij Billet zijn zij uitgegroeid tot buitengewoon boeiende lectuur.

Er waren in zijn tijd 2 politiemeesters. Met wat te zoeken in het archief kunnen wij de naam van zijn collega wel achterhalen, maar het is een naam die ons niets zegt, daar waar de naam Justus Billet toch zeer familiair in de oren klinkt van dezen die, al was het ook maar een beetje, geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van onze stad. De andere brave man zal heel waarschijnlijk zijn werk even gewetensvol uitgevoerd hebben als Justus, maar wanneer de naam van deze laatste een begrip geworden is, dan is dat uitsluitend te wijten aan de manier waarop hij zijn politieboeken opgesteld heeft.

Hij was een gecultiveerd man die literair onderlegd was. Van jongsaf was hij een verwoed lezer geweest, speciaal geïnteresseerd in historische werken. Hij had zich een rijke bibliotheek aangelegd die tal van handschriften bevatte.

Aan alles is te zien dat Justus Billet zijn taak zeer ernstig opnam. Het zorgvuldig schrift is zeer duidelijk en de versieringen zijn talrijk. In de laatste politieboeken is dit wel iets minder het geval, maar dit hield verband met de slechter wordende staat van zijn ogen. Nergens krijgt men de indruk dat deze rapporten voor hem een corvee waren die zo vlug mogelijk moest afgehaspeld worden. Integendeel, wij geloven dat de man er zelf veel plezier moet aan beleefd hebben.

De eerste bladzijde van het eerste politieboek werd door hem ingevuld de dag dat hij benoemd werd tot politiemeester. Hij liet er dus geen gras over groeien.

De titel luidt als volgt : *'POLITYEBOECK waerinne gheannotteert staen, par memorie, de principaelste affairen ende Commissien, die door onse*

COETLOEDICHT TER EEREN VANDE VERMAERDE STADT
VAN GHENDT, HOOFSTADT VAN VLAENDREN.

Ghy Edel Stadt van Ghendt; seer dier zecoude Maegst,
 + Van goedt, van sterck, van ryck; den dreiden lyce draecht.
 Van segeen, ende van Cuyt; door den zeygen der heren,
 door handel, en kraslyc; is saam en moet vermeerden.
 En o seleit in een woordt; is het seghen den vintplact.
 Van Gheste Van doest, ghyt en dact; byn men soet en wact.

Begin van het 3e Politieboek van Justus Billet.

Aanhef van een lofdicht ter ere van Gent met afbeelding van de Maagd. (Foto Stadsarchief)

handen syn ghepasseert, alles door last, ende ordre, van mijn Ed. heeren Schepenen vand. keure, deser Stede van Ghendt; Beghonen, den XXIIen Augustus 1658'.

Justus, die een methodische geest bezat, heeft in al zijn boeken een index ingelast waarin alle behandelde onderwerpen alfabetisch geklasseerd staan en waarin verwezen wordt naar de overeenstemmende folio's.

Wat hem verder kenmerkte was een zeer grote liefde voor zijn geboortestad. Van de 12 politieboeken beginnen er 8 met een 'Lofdicht ter Eeren der Stede van Ghent' en op het titelblad prijkt de Maagd van Gent. (Uitzondering vormen het 7e, 8e, 11e en 12e).

Wat de spelling betreft volgt Billet de gebruiken van vroegere tijden, dat wil zeggen dat hij zijn voeten veegt aan alle mogelijke regels, een absolute vrijheid hanteert en zich vooral laat leiden door de inspiratie van het ogenblik.

'Onderhouden' wordt enkele regels verder 'onderhouden'.

'Gent' is zowel 'Ghent' als 'Ghendt'.

Voor 'politie' is de keus groter : 'Polittie' – 'Policije' – 'Politije'.

Wat de ene keer een gestipte ij is, wordt de volgende keer een i of een 'i grec' of zelfs een i grec met 2 puntjes op. De uitspraak zal wel altijd dezelfde geweest zijn.

Zoals reeds gezegd waren deze verslagboeken geen droge administratieve rapporten, want geleidelijk begon Justus Billet er een persoonlijke noot aan te geven. Hij noteerde letterlijk ALLES wat er in Gent gebeurde, vermeldde vroeger gebeurde feiten, herinneringen aan gesprekken die hij gevoerd had, wat hij gelezen had, gaf zijn persoonlijke opinie, vermeldde jeugdherinneringen. Op bepaalde momenten gaan deze boeken lijken op een persoonlijk dagboek : hij schrijft over zijn ziekten, het dieet dat zijn dokter hem voorschrijft, etc. Hij beschrijft processies, optochten, toneelvoorstellingen, geeft lijsten van de adellijke families, van de nieuwe huizen en stenen gevels, 'opschriften Van alle de Clocken van Beijaert', 'Memorie, van alle de soorten van lijwaeten, Die hier op onse Marct van Ghendt, worden vercocht'.

Wij nemen kennis van de voorgeboden van de Schepenen, zo een van 1663 waarbij het verboden wordt bomen 'staende op den Cauter als op Plaetseken bij d'Abdie van Bauloo te kappen of er enighe schaede aen toe te brenghen'.

Hij opent een geschiedkundige kroniek, 'De Aude Cronijcke van Vlaenderen ende sonderlijnghe der Stede van Ghendt'. Zij is verspreid over verschillende van zijn politieboeken, begint vanaf de 3e eeuw en loopt tot 1399.

Men kan niet alleen kennis nemen van de genealogie van de forestiers, dezen die even over de grens willen kijken zullen er de nominale lijsten vinden van de koningen van Frankrijk, Spanje, Engeland, Portugal, Napels, etc.

1007
Corte

BESCHRYUINGHE

Der

STADE VAN CHEND

OPDE

Moderne maniere

Ende ghelyck de selue nu gheslact ende gheleghen is
Luden, inre 1663. By den verouderet. ende alles daer
aighen weeten selue ende. Experimentie. Beschreuen
deer zele. ende affectie. lat s. n. gheboort plaetsen,
alouer hi in dwerche. Gheleghen de selue.
heft ghesant. hi Juste Billet. Alitie Meester

Men zou bijna vergeten dat dit ambtelijke verslagboeken waren, ware het niet dat wij de details kunnen lezen over zijn 'Visitacije ghedaen te waeter, begonst van achter het beenhuijs, tot den rooden thorre, ofte tot In de Slecke'.

Al deze uiteenlopende onderwerpen worden doorspekt met versjes en gedichten.

De gehechtheid van Justus aan zijn geboortestad kwam tot uiting in al wat hij schreef. Alhoewel hij zeer bereisd was en vele grote steden gezien had, leed hij zeker niet aan een inferioriteitscomplex wanneer het Gent betrof. Als zeer godvruchtig man gaf hij wel toe dat Rome boven Gent stond, maar enkel maar omdat de Eeuwige Stad de zetel van het Pausdom was. Maar, voegt hij er onmiddellijk aan toe, er is geen enkele reiziger, te land of ter zee, die een stad tegengekomen is die vergelijkbaar is met Gent. Zeer leerrijk zijn zijn lijsten van straten, straatjes, stegen, markten, plaatsen, enz. In meer dan één geval is hij op dat gebied onze enige en betrouwbare bron van inlichtingen.

Hij heeft het over 'De straeten deser stede van Ghent, met de huijsen (het ghetal der huijsen) die in de zelve ten voorhoofde staen, met annotacijen van de prochijen van dezelve straeten daer de voorseijde huijsen in zijn gheleghen, alles met de letters A.B.C., om die facillieker te vinden.'

In 1667 diende Justus Billet zijn ontslag in als politiemeester, dit wegens zijn wankelende gezondheid en zijn steeds slechter wordend gezichtsvermogen. Vergeten wij niet dat hij toen reeds 75 jaar was.

Hij zou 15 jaar later sterven, blind.

Wij hebben het steeds gehad over JUSTUS Billet. Wij hebben de naam Justus aangehouden omdat hij ons nu eenmaal familiair in de oren ligt en men, na zijn dood, steeds over Justus gesproken heeft. Wij willen er evenwel de aandacht op vestigen dat Billet zèlf schreef en tekende : Justo. Het is sinds lang een dwaze gewoonte geworden de naam van iemand, na zijn dood, een veel deftigere of geleerdere allure te willen geven. Men gaat dan gewoonlijk voort op een uittreksel van de 'Burgerlijke Stand' of op doopregisters en iemand die heel zijn leven 'den Charel' geheten heeft wordt ineens Carolus, zoals 'den Tseef' gepromoveerd wordt tot Josephus.

Het zou geen kwaad kunnen dat wij de namen van de mensen na hun dood niet gaan verdraaien of trachten te vertalen. Spreken van een Karel de Kerchove de Denterghem is een beetje belachelijk. Al degenen die zo familiair met onze oud-burgemeester omgingen dat zij hem aanspraken bij zijn voornaam, zullen zeker geen Karel gezegd hebben, maar wel Charles.

Deze 12 politieboeken, in prima staat, worden nu bewaard in het Stads-

archief. Zij werden aangekocht in de jaren 1840. Stadsarchivaris Prudens Van Duyse maakt er de volgende aantekening in : 'Gekocht in 184., doen binden in 1856.'

Waar ligt nu in Gent de straat die genoemd werd naar Justus Billet, de man die ons zo veel interessante inlichtingen bezorgde over onze 17e eeuwse straatnamen ?

Ach, beste lezer, zoek niet, maak u maar niet moe...

HUGO COLLUMBIEN

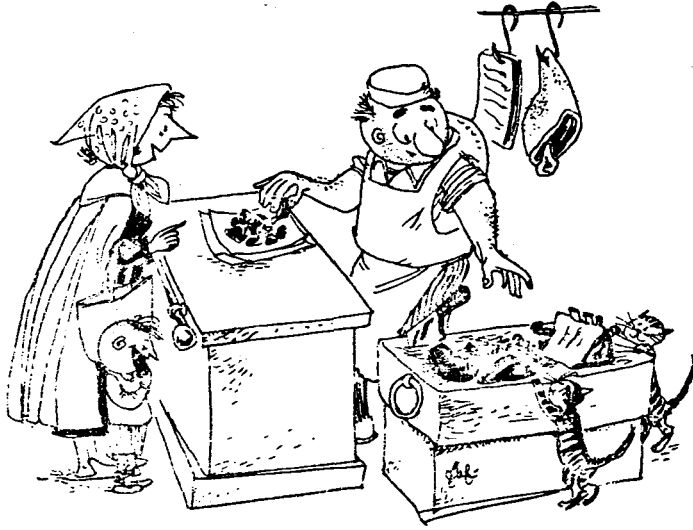
Onze Gentse keukenrubriek (vervolg)

DE GENTSE STOVERIJE

Dikwijls, zo vertelt hij, wordt verward met de meer eenvoudige stoofcarbonades. De bereiding gaat zo wat naar dezelfde trant maar er is heel wat meer voor nodig. Als ik met ons moeder vroeger mocht meegaan naar de beenhouwer (want er viel toch altijd wel een schilleke hoofdvak (kopvlees) of pens te bemachtigen) dan vroeg zij : 'een goeie stoverije, ge weet wel, zo met een beetse van alles in, Fridje'. Alfred, een bultenaar ('t Karkaske genoemd), als de meeste gebochelden een 'lollekensheere', sloeg 'nen kwinkslag, en haalde van de kapblok van een hoop gereed in teerlingjes gesneden vlees enkele brokjes met hier een velleken, daar een stukje vet aan en zelfs een stukje 'kattenvlees'. Natuurlijk geen eerste soort vlees waar men 'buufstuk of gros buuf' van bereidde, maar voornamelijk zo wat van het nekstuk en dergelijken. Dit gewogen zijnde werd in de weegschaal het zelfde gewicht bijgevoegd van het 'zuu een beetje van alles' : enkele stukjes rundslever, runds nier en ook runds zwezerik (van kalfszwezerik, waar heel wat fijne zaakjes mee bereid werden, was er in een gewoon huishouden en in een gewoon menu geen sprake).

De bereiding zelfs was een ceremoniaal. Destijds werd de vrijdag het vers vlees geslacht en met die lange platte karren geleverd. 's Zaterdag werden dus de 'beesten' of 'halve beesten' gescheiden en was het de beste dag voor de stoverij en voor het vleesnat of bouillon waarvan de zondag de traditionele 'soep met ballekens' en vermicelli zou worden klaargemaakt. Maar Oude Keukenpiet was aan het afdwalen; 'terug naar uwe kastrollen jongen' zo zei ik, en hij ging verder.

Men neemt een stoofkastrol en laat er een flinke klont boter in bruin worden : daarin worden nu de blokjes vlees en ook de stukjes 'een beetse van alles' gebruikt, en als het geheel goudbruin en 'goed genomen' is, (goed afgebruineerd zeggen ons mensen), fruit men daarin nu nog een paar ge-

'een goeie stoverij, ge weet wel...'

hakte ajuinen, voegt men er een laurierblad bij, alsook wat tym (themoes zeggen de Gentenaars), een kruidnagel (grofkensnagel) en peper en zout (1). Nu nog een beetje water erbij en de kastrol potdicht gesloten en stoven maar. In huis hangt nu al de gezellige reuk van de stoverij; de rest is nu wachten, volgens de aard van 't vlees een halfuur of een uur. Dan wordt een goede geut bier (liefst zwaar bier of zelfs sturtebier) (2) erbij gevoegd en laat het geheel maar zachtjes doorstoven, zowat, in het totaal twee à drie uur. Een halfuur echter vóór het opdienen wordt de saus aangedikt door het toevoegen van een glas water of azijn (veel of weinig naarmate men de stoverij al of niet goed vetzig wil houden) waarin men een 'temperken' aardappelbloem 'gebroken' heeft. De stoverij is goed mals en geurig, en gereed met een grote ronde pot gewoon gekookte maar 'bloemerigge' en dampende aardappelen te worden opgediend.

VARIANTEN : Dat dit recept nu zo maar niet van een leien dakje in 'enen trok' kon opgeschreven worden, moogt gij geloven, zoveel te meer dat niet alleen tante Mele maar ook 'Grootje' op bezoek was. Uit de ellenlange discussies kon ik opmaken dat men vroeger meestal van in het begin een snee brood, goed bestreken met 'mostaard van Tierentijn' liet 'meebronselen' wat later het binden van de saus met aardappelbloem onnodig maakte; dat bier meestal voldoende was en dank zij bier, brood en

(1) Verkrijgbaar bij drogisterij Vergaelen.

(2) Onder verschillende biersoorten Cogégan raad U aan als hierbijpassend : Rodenbach of Trappiste Chimay en vooral de Oudenaardse 'Gouden Band' van Liefmans in champagnefles die in uw kelder lang kan bewaard worden.

mostaard het binden van de saus onnodig werd en azijn kon uitgesloten worden; dat bij de ingrediënten die na het bruinen werden gevoegd ook soms een beetje geraspte muscaatnoot werd aangebracht; dat in sommige gevallen balletjes gehakt zo wat een uur voor het einde van bereiding werden toegevoegd – (Grootje noemde dat een verschrikkelijke verwarring met ‘fricassée’) – en tante Mele, die natuurlijk de pluim van de chic en de finesse op haar hoedje wou steken beweerde dat zij er *altijd* in plaats van azijn een goed glas witte wijn in ‘laptegade’, wat Keukenpiet venijnig liet vragen hoeveel soorten ‘pinard’ zij gewoonlijk in haar ‘kelderke van ‘nen veurschuut gruut staon haô?’. Maar zand daarover. Waar echter iedereen roerend over akkoord was, dat is dat het opdienen van frieten bij de stoverij iets is dat veel later werd ingevoerd en als een uitvinding van de duivel moet bestempeld worden.

Nota van de schrijver : Mag ik ook mijn loodje in 't zakje gooien en er aan toevoegen dat een zeer goed recept van stoverije (op rijm) te vinden is in het Gents Woordenboek van Lievevrouw deel II, blz. 1388 ?

... gebakken uier
een ware lekkernij

ULDER OF UIER

Aangezien wij het volop gehad hebben over lever, nieren en zwezerik (sepiëren of soepieren (! ?) zei mijn tante Eufrazie), zou ik nog even een smakelijke (?) maar spotgoedkope lekkernij willen bedenken : namelijk de uier van de koe of ulder (ook soms hulder genoemd). In sommige beenhouwerijen kon men die regelmatig, gekookt, voor het raam zien liggen. Hij werd uitbesteld in schillekens, die men zo, met peper en zout met een boterham nuttigde. Voor sommigen was de nu nog daarbij gebakken uier een ware lekkernij. De geur gedurende het bakken hield echter vele volkmensen daarvan terug. Maar met een zure saus mee ‘kaantjes’ is het toch van ‘lek mijn lepke’.

KAANTJESSMOUT (OF SMIJT)

Dat men in de grote werkersgezinnen niet altijd fijne geboterde witte boterhammetjes of sneetjes koekebrood kon uitdelen staat vast. Meestal moest men zijn toevlucht nemen, in het beste geval tot boeren- of grijs brood, meestal tot roggebrood. Boter ? soms een 'striepeke' voor vader, de broodwinner. Van margarine nog geen sprake. Winkelsiroop was een gegeerde spijs. Maar wat beter bij een roggesnee dan smout (afgesmolten vers spek). Trok men niet naar familie of boterboer op den buiten speciaal om 'nen groven boerenboterham of een roggenstuitte met smout en een schil in de schoorsteen gerookte rauwe hesp te eten. Boerenkost, zo zei men, maar hoe gewenst !!! Ten andere zingt men niet in de Vlasgaard :

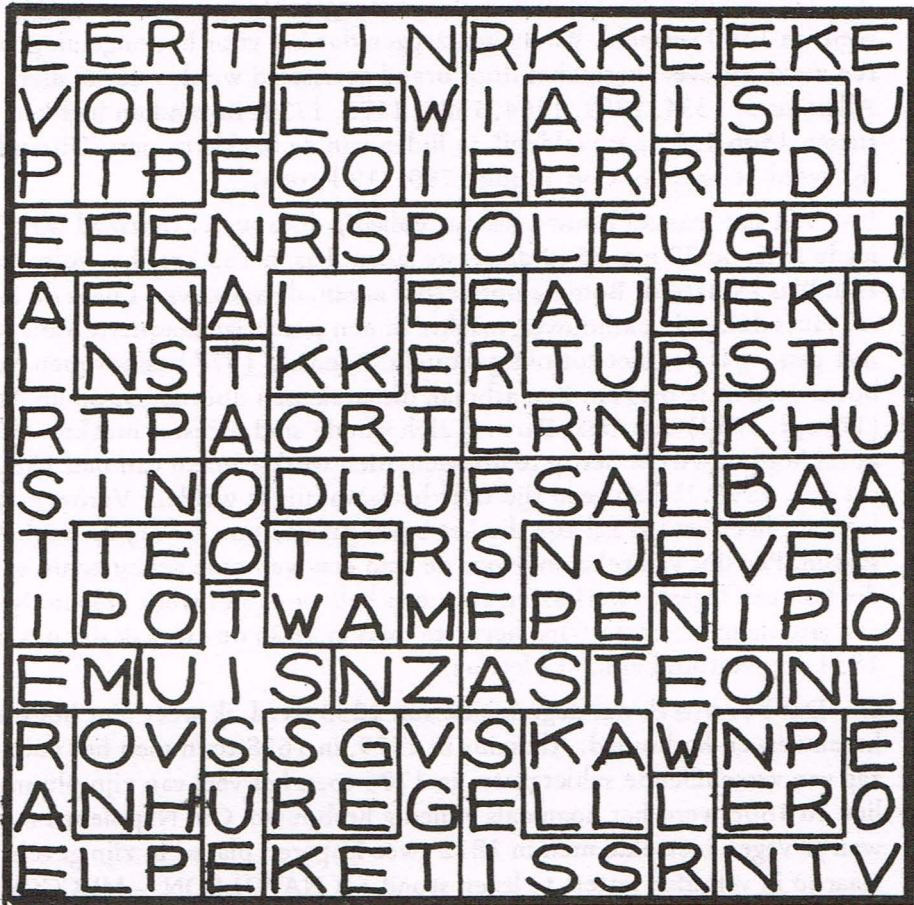
Ik vocht voor mijn stuitten
Met zuster en broer
Ik ben van den buiten
Ik ben van den boer.

Smout, gesmolten vers spek, schoon wit en klaar gestold. Maar een superlekkernij was het kaantjessmout, 't is te zeggen met de er zich in bevindende reepjes mager varkensvlees en de zwoerden tot krakende korstjes gebraden en in het smout gemengd. Vele Gentenaars zouden nu nog een lekker goed geboterde snee wit brood laten staan voor een grove snee boerenbrood met 'smout mee kaantses'. ('t vervolgt)

Puzzel 1982

De ELF laureaten van *puzzel '81* – maar ook al degenen die, al ware het maar een heel klein beetje, verliefd zijn op de ongeëvenaarde Stroppenstad – daagt de achtbare heer Quizmaster uit *puzzel '82* de baas te spelen. Hij geeft grif toe dat hij de enen zowel als de anderen een hard te kraken noot te verorberen geeft, eigenlijk geen spek voor eenieders bek. Inderdaad zullen zij die de halsbrekerij wagen van (historische) wanten moeten weten en bovendien geen sukkelaars mogen zijn inzake het leggen van brokjes mozaïek.

Wat de achtbare heer Quizmaster van zijn tegenspelers verwacht ? Het op speurtocht gaan naar de namen van 17 verdwenen Gentse gebouwen (vb. Casino), bouwwerker (vb. Keizerpoort), gebouwencomplexen (bv. Citadel in Park). Om de spelers en *speelsters* wegwijs te maken worden 15 van die gebouwen, enz. bondig, maar rijk aan details, omschreven. Van die gebouwen, enz. zijn jammer genoeg de omschrijvingen in des heren Quizmasters pen blijven steken. Voor welke slordigheid hij zich ootmoedig verontschuldigt.

Is men erin geslaagd alle namen op het spoor te komen, dan is het zaak ze volgens een bepaalde volgorde in een adem kop aan staart in een 196 vakjes tellend vierkant in te vullen. Dat vierkant hoeft men niet eens te tekenen, het volstaat het hierbij *afgebeeld vierkant met zijn 52 stukjes mozaïek* af te tekenen en de mozaïekjes uit te knippen. En zonder het *patroon* van het mozaïek te wijzigen, de uitgeknipte stukjes derwijze te verplaatsen dat de 17 namen, zoals reeds gezegd kop aan staart hun plaats gekregen hebben in de 196 vakjes van het vierkant.

De heer H. COLLUMBIEN, Lijnmolenstraat, 149 te 9110 Sint-Amandsberg, heet de antwoorden van de puzzelaars en *puzzelaarsters* hartelijk welkom.

M.V.W.

A – Dit wondermooi gebouw met zijn langgerekte spitse toren wordt reeds in 1140 vermeld. We mogen zeggen dat het voor het ongeluk geboren werd. Hoeveel keren het door brand geteisterd werd, weet ik niet. Alleszins in 1354, 1359, 1564, 1588, 1675, 1733. Bovendien had het tussen 1566-1579 herhaaldelijk te lijden van de beeldstormers. Uiteindelijk werd het gesloopt op 10 juli 1799. (19 letters)

B – Van dat massief bouwwerk dat volledig door water omringd was, legde K.K. op 22 mei 1540 de eerste steen. Pas in 1553 zal het voltooid zijn. Was Donato di Boni de ontwerper ervan, de vader van Lucas de Heere, Jan, schilder-beeldhouwer, maakte er een prachtige maquette van. Jammer genoeg is het niet tot ons gekomen. Reeds in 1577 besloot men het bouwwerk af te breken. Een afbraak die praktisch duurde tot op de dag (17 sept. 1584) dat Alex. Farnese zich van de stad meester maakte. Deze beval het bouwwerk herop te bouwen. Men werkte eraan van mei 1589 tot dec. 1593. Ik heb geen tijd over het geval uit te weiden. Verneem alleen dat het Jozef II zal zijn die het bevel gaf (22 nov. 1781) de boel te slopen. Per slot van rekening voor de stad een welkome gebeurtenis, want die kon een legertje werklozen voor een hele poos aan werk helpen. Na een jarenlange onderbreking hervatte men in 1826 de afbraak die pas in 1834 zou voltooid zijn. (17 letters)

C – Dat bouwwerk dat dagtekende van 1253 werd, ik weet niet hoeveel keren ver- en herbouwd. Alleszins in 1579, in 1638 toen men het voorzag van verschillende schietgaten, in 1786 toen het veel van zijn pluimen liet. In 1808 werd het nogmaals volledig herbouwd. Om Napoleons mouten te vegen metselde men in 1812 twee koperen platen in zijn gevels waarop in vergulde letters te lezen stond : A NAPOLEON – MDCCCVIII. Wat voor direct gevolg had dat het naar de keizer genoemd werd. (15 letters)

D – Dit gebouw dat op geen Gentse grond stond, maar gelegen was binnen de muren van de Burg, was opgericht DOOR en VOOR het grafelijk Huis. Op een bepaald ogenblik nochtans mochten ook de gewone bewoners van de Burg er gebruik van maken. Het zou opgericht zijn door graaf Boudewijn de Kale (879-918) in 885. Een brand vernielde het in 1174. Slechts voorlopig hersteld in dat jaar, herbouwde men het volledig in 1216. In 1579 werd het door de Calvinisten gedeeltelijk gesloopt. Opnieuw hersteld in 1590 begon het vanaf 1614 van de oudeman te hebben. In 1736 moest het uiteindelijk plaats maken voor een paar woningen. Het was in dat gebouw dat men gedurende ruim 5 eeuwen twee miraculeuze zandstenen broden bewaarde. U kent ongetwijfeld die zeer verspreide legende volgens dewelke een hongerlijdende kinderrijke weduwe brood ging vragen aan haar rijke zuster die zo egoïstisch en wrekkig was dat zij bij hoog en bij laag volhield : ik heb geen brood en mocht ik er hebben het mag,

bij God, in steen veranderen. Dat gebeurde stante pede met de talrijke broden die in haar kelder lagen. Twee ervan kwamen in ons gebouw terecht. Nu berusten ze in het Bisschoppelijk Seminarie. (14 letters)

E – ????????????????? (14 letters)

F – Een zeer oud gebouwencomplex dat in de loop van zijn bestaan herhaaldelijk met desastreuze gebeurtenissen te worstelen had. Evenwel mocht het zich van tijd tot tijd fortuinlijker evenementen meemaken. Inderdaad was het binnen zijn muren dat de Engelse koningin Filippa van Henegouwen in maart 1340 (en niet in 1341 zoals sommigen beweren) van een zoon beviel die de naam van John of Gaund kreeg. De koning, Edward III, die van 26 jan. tot 20 febr. te Gent doorgebracht had, was dus bij de geboorte niet aanwezig. Een ander historisch gebeuren : Daar werd op 19 juni 1369 het huwelijk ingezegend van gravin Margareta van Male met hertog Filips de Stoute. (13 letters)

G – Dit groots romaans gebouw dat een Gentse patristische familie in de 13de eeuw deed optrekken, werd in 1839 met de grond gelijk gemaakt door de 'verdelger' (dixit P. Fredericq) Louis Roelandt. Naar dezes plannen verzezen op de aldus vrijgekomen ruimte twee herbergen; Het Café du Nord en het Café Belge. Op hun beurt dienden die in 1902 de plaats te ruimen voor Ons Huis. (13 letters)

H – Van dit lomp bouwwerk zegde men dat het Frans (of liever Gallisch) was omdat het nu eenmaal op de weg naar Frankrijk lag. Niettegenstaande zijn werkelijke naam had het geen uitstaans met potten of pannen. Het stond schrijlings op de grens van de stad. Zijn buitengevel was voorzien van een nis waarin jaren lang een O.L.V.-beeldje stond. Dat wil heel wat zeggen ! Het gebouw werd in 1540 tot de afbraak veroordeeld door K.K. Nochtans liet men het ongemoeid tot 1780.(10 letters)

I – Volgens sommige afbeeldingen van de Grafelijke Oudburg maakte dit lomp en somber uitziend gebouw deel uit van die Burg. In werkelijkheid verdedigde het de driehoekige plaats waar men de turf opstapelde die de schippers via de Schipgracht in de Vier Ambachten gaan halen waren. Zoals zoveel andere gebouwen werd ook dit door K.K. in 1540 aangewezen om gesloopt te worden. Waar het stond staat nu een winkel waar u zich potten, pannen, ijzerwerk en nog veel andere voorwerpen kunt aanschaffen. (10 letters)

J – Dit gebouwencomplex dat een kapel, stallen, feestzalen en talrijke woonvertrekken telde – naar verteld werd zoveel kamers als er dagen in het jaar zijn – diende tot residentie van de Bourgondische hertogen. Vooral Filips de Goede verbleef er graag. Het was in de grote feestzaal van het gebouw dat K.K. op 29 april 1540, omringd door een keur van edelen en legeraanvoerders de Schepenen van de twee banken, dertig poorters, de

deken van de weversgilde vergezeld van 50 gildeleden, 6 leden van ieder ambacht en 50 creesers, deze laatsten met een strop rond de hals, voor zich deed neerknielen en vergiffenis vragen voor de 35 misdrijven die zij bedreven hadden. (10 letters)

K – In 1316 wijdde men het gebouw aan Sint-Jan de Evangelist. In 1334 kreeg het een tweede patroonheilige. Sint-Pauwel. Justus Billet vertelt dat Gent in zijn tijd zeven publieke horloges telde : het Belfroot, Sente Pieters, Nonnen Bossche, Sint Salvators, de PP. Sartreusen, op de Vischmaerct, en op ons gebouw. Maar als ze niet achter liep, liep ze voor. Voor dat feit kreeg ze van het volk een spotnaam die naderhand overging op het gebouw zelf. (10 letters)

L – Had de bronzen François Laurent zich 26 jaar vroeger neergezet in zijn dito zetel dan had hij kunnen zien hoe slopende hamers en houwelen dat rusteloos en toch zo nuttig bouwwerk meedogenloos kapot sloegen. Een bouwwerk welks eigendomsrecht eeuwen lang door de Sint-Pietersabdij betwist werd. (10 letters)

M – ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? (10 letters)

N – Dit gebouw, Mijns Heeren Hof van Vlaenderen, dat we gerust een paleis mogen noemen, werd ingericht en vermeerderd door graaf Lodewijk van Male. Hij verbleef er zeer graag en dikwijls. Ook Filips de Goede verbleef er met voorliefde. Het was tijdens een van zijn talrijke oponthouden in deze woonst dat zijn eerste echtgenote, Michelle de France, dochter van de Franse koning Karel VI, in 1422 plots overleed. Naar gefluisterd werd vergiftigd door haar eerste hofdame Ursule. In 1465 verhuurde de hertog het paleis aan de heer van Imbercourt, die, zoals u weet in 1477 door de gek geworden Gentenaars onthoofd werd. De poort naar dewelke het paleis genoemd werd, werd in 1540 door K.K. verbeurd verklaard, doch werd pas gesloopt in 1842. (9 letters)

O – Dit imposant gebouw werd op staatskosten opgericht door architect Malfeson en pater Klukman. Een gedeelte ervan door Louis Roelandt. Menig medeburger heeft er voor kortere of langere tijd zijn intrek in genomen. Altijd liet hij er zich per wagen naartoe voeren. Zoals in zoveel vlieghavens was er een verkoopscentrum ingericht waar men zich houten en metalen voorwerpen kon aanschaffen : huishoudgerief, tuingerief, cobbejagers, klompen, mattekloppers, enz. Als men het in 1935, na 180 jaar gediend te hebben, opdoekte was het niet bepaald om het te vervangen door een ander nuttig gebouw, gezien het niet 'versleten' of 'verouderd' was geworden, maar om verzwegen gebleven redenen. Zelfs zeer behoeftige werklozen, als ze maar een getuigenschrift van goed gedrag en zeden konden voorleggen, mochten er hun intrek nemen. (8 letters)

P – Dit bouwwerk heeft in 1578 in de belangstelling van vrijwel alle Gen-

tenaars gestaan. Ziehier waarom : Op 5 maart van dat jaar laadde men *Dulle Griet* te Oudenaarde op een schip dat het geweldig gevaarte naar Gent moest overbrengen. Op 8 maart belandde het schip met zijn vracht aan het bouwwerk in kwestie, waar de loop, de kamer van het kanon en 6 kanonballen op wagens werden geladen. Bestemming : Wannekensaerd, nu Grootkanonplein. Bij de sloping van het gebouw ontdekte men een groot aantal grafzerken, die nu tentoongesteld zijn in het Museum voor Stenen Voorwerpen. (7 letters)

Q – Dit stijlvol gebouw verving in 1719 een somber ‘steen’ waar gedurende vele eeuwen vrouwen zowel als mannen tegen hun goesting dagen en nachten kwamen doorbrengen. Het heeft zowat voor alles en nog wat gediend. Het bestuur van het Octrooi had er zijn burelen. De Kamer van Koophandel had er zijn vergaderzaal. Zelfs de Academie voor tekenkunde beschikte er over de nodige lokalen. Op een bepaald ogenblik opende men er een jongensschool, later gevolgd door een voor meisjes. Geen twee volle eeuwen heeft het op die plaats mogen staan prijken. Slopende handen veegden het genadeloos van de kaart. Wat er op zijn plaats gekomen is weet u zo goed als ik. (7 letters)

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag van de Heer Olivier Willemot.

‘Wie kan mij meer inlichtingen geven over de kinderen, afstammelingen of familieleden van Filips Karel Marissal, stichter van de Gentse Akademie (1751), geboren te Gent op 22-8-1698, overleden te Gent op 14-2-1770, waarover een artikel geschreven werd in ‘Palmares’ maart 1970.’

Vraag van de ‘Belgische Sleutel- en Slotenspecialisten Gilde’ (met zetel te Gent)

‘Heeft er in het verleden (vanaf de vroegste tijden) een ‘Sloten- en Sleutel Gilde’ bestaan ?

Hetzij in België, hetzij in het buitenland.

Of een gilde die nauw betrokken was met ‘Sloten-Sleutels’ ?

VORIGE JAARGANGEN VAN ‘GHENDTSCHÉ TYDINGHEN’

Zijn nog verkrijgbaar :

Jaargang 1973 : nrs 11-12

1976 : nrs 2-3-4-5-6

1977 : nrs 1-3-4-5 + volledige jaargang

Jaargang 1979 : nrs 1-2-3-4-5 + volledige jaargang
1980 : nrs 1-2-3-5-6 + volledige jaargang
1981 : nrs 1-3-4-5-6 + volledige jaargang

Prijs per afzonderlijk nummer : 50 fr.

Prijs per volledige jaargang : 250 fr.

De tijdschriften kunnen afgehaald worden elke zondag (10-12 u) in het Documentatiecentrum, behalve in de maanden juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening bij te voegen :

1 of 2 nummers : 13 fr.

3 of 4 nummers : 26 fr.

5 of meer nummers : 40 fr.

Eveneens verkrijgbaar : onze heruitgaven :

Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata.

Eerste uitgave door Hondius : 80 fr.

Plattegrond Gent 1796 door Goethals

Identiek aan origineel : 100 fr.

De Plattegronden worden niet opgestuurd. Zij moeten afgehaald worden.

Mevrouw Van Geluwe-Eggermont A.
bibliothecaresse

STEUNFONDS 1982

1000,- Fr – Generale Bankmaatschappij

500,- Fr – H. Collumbien

300,- Fr – J. Van Bocxstaele

250,- Fr – Mej. R. De Porre; M. Stepman; A.J. Ylen; Dr U. Dierick

150,- Fr – A. Velleman; J. Vandenhoute (+)

100,- Fr – Fr. Semay; J. D'hont; G. Veeckman; J. Brun

50,- Fr – Mw D. Sarteel; R. De Geyter; J. Goeman; Mw J. Boeckx;

A. De Meyer; Mw M. Dentandt; M. Baecke; G. De Boel;

G. Fortie; J. Van Quickelberghe; A. Baert; Mw Pfister-Van

Bignoot; R. van den Abeele; R. Wallaert; J. Koninckx; R.

De Smul; J. Van de Wege; Mw S. De Vos; Mw V. Godu

40,- Fr – naamloos

BESCHERMLEDEN 1982

Mw De Staute-De Loore H. — 2000,- Fr

Paul Beernaerts — 1000,- Fr

Kredietbank N.V. — 1000,- Fr

STEUNENDE LEDEN 1982 (500 Fr.)

Jean Van Huffel (750,- Fr)

Dr Roland Marlier

Alfred Annez

Marcel Philips

Mw Destanberg-Dhaenens

Cécile Hanus (+)

Paul De Coninck

Pierre De Caluwe

Roger Halsberghe

A.J. Impens

Jacques Verdonck

Jacques De Backer

Mw Torrekens-De Rudder

Marcella Cottinie

Jacques Piette

Emile Flamant

Anne Cocriamont

Dr Henri Depoorter

INHOUD 1982

1. Hippolyte Metdepenningen (Vervolg)	3
Inventaire Archéologique : Toortshouder van de Nering der Kraankinderen	15
Gent in 1878	19
De Bruggewachter zat in het Patijntje	32
Een en ander over Pierlala-liedjes	33
Een Rusthuis voor... Standbeelden	47
Bibliografie	49
Aanwinsten in de Bibliotheek	54
Steunfonds 1981	55
2. Over de Augustijneromwegang van 1698	61
Inventaire Archéologique : Vlaamse Academie	84
De Huizen rond de St-Niklaaskerk te Gent	89
De Geboorte van Christus in het Groot Vleeshuis	99
Bibliografie	109
Oplossing van de Puzzel 1981	110
3. Over de Gentse 'Garde-Civique'	112
Over rosmolens en burenhinder	125
Charles de Kerchove de Denterghem	130
Inventaire archéologique : Handschrift Marcus van Vaernewyck	139

Onze Gentse Keukenrubriek	142
Het huwelijk van Maria van Bourgondië	152
Gentse koetsiers in het verweer	157
Zes eeuwen geleden	159
Aanwinsten en Statistiek 1981 Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis	161
4. Vijftien jaar wonen in het Patershol (1920-1935)	169
Gent in 1879	182
Inventaire Archéologique : Olivier van Minjau	187
Onze Gentse Keukenrubriek	191
Bavo en Lieveken	196
De Lieve, van zeekanaal tot verloederde sloot. Of toch niet ?	203
Bibliografie	211
5. Gentse Spijskaarten	214
Gent in 1880	240
Inventaire Archéologique : Aflaatbrief te Gent gegeven	245
Ontstaan en ontwikkeling van de Gentse Tuinbouw	247
Bibliografie : Vita Sanctae Coletae	253
Lodewijk De Vriese herdacht	257
Onze Gentse keukenrubriek	265
Vraag en Antwoord	268
Tentoonstelling Leon Sarteel	271
Lezers schrijven ons	273
6. Filips Van Artevelde	283
De Volkstelling van 1880	294
Kozakken te Gent	296
Inventaire Archéologique : De Grafzerk van Huybrecht van Eyck	310
Justus Billet, Politie-meester van Gent	312
Onze Gentse Keukenrubriek	321
Puzzel 1982	324
Vraag en Antwoord	329
Steunfonds 1982	330

*In het e.k. januarinumnummer van Gh. T. publiceert M.V.W. een tot nog toe
onbekend gebleven enig GENTS document over STIJN STREUVELS.
Iedere Gentenaar zal het willen lezen !*

André DESPRETZ

'Het Huisgeld van de Gentse S.M. Vooruit Nr. 1'

In deze wetenschappelijk verantwoorde studie komt zowel de geïnteresseerde lezer in sociale geschiedenis als de verzamelaar-numismaat aan zijn trekken.

De economische situatie van heel veel mensen tijdens de laatste eeuw wordt er in geschetst.

Het kader waarin de coöperatief, model voor vele andere, eind 1880 gesticht werd; de voorlopers; het ontstaan en de groei van de onderneming; het lidmaatschap; de verkoopmethodes en de winstverdeling zijn een greep uit de onderwerpen, die in een vlotte taal beschreven worden. Tot hiertoe was omzeggens niets bekend over de diverse jetons en kartonnen waarden door de coöperatief als huisgeld gebruikt. Voor het eerst wordt aan de verzamelaar een nauwkeurige beschrijving gegeven van alle bekende varianten.

Brood- en kolenkaarten, deeljetons en -geld, getrouwheidspremiekaarten, ristornozegels, buffettenpenningen en dergelijke worden tot het kleinste detail onder de loep genomen.

Niet alleen een haarfijne beschrijving van het materiaal wordt geboden, maar ook het wat, waar, wanneer en waarom.

De kunstenaars-ontwerpers komen aan bod en de slagateliers. Het uitgifteaantal wordt geschat en de schaarsheidsgraad aangegeven.

Benevens Vooruit worden ook de Aalsterse coöperatief 'Hand aan Hand' en 'Voor Ons Recht' uit Deinze besproken.

Kortom : een werk dat niet mag ontbreken in de bibliotheek van ieder, die historische belangstelling heeft !

Het boek dat 136 pagina's telt, een offset-druk op formaat 16,5 op 24 cm, met 139 foto's geïllustreerd, kan besteld worden door overschrijving van 250 Fr op rekening 000-0901164-34 van de auteur, Baarleboslaan 44, 9810 Gent-Drongen. (Voor levering buiten Gent 30 Fr port bijvoegen).

